

BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM
KÜLKERESKEDELMI KAR
NEMZETKÖZI GAZDÁLKODÁS ALAPSZAK
levelező tagozat
nemzetközi üzletfejlesztés specializáció

A romák gazdasági helyzete Magyarországon

Belső konzulens: Dr. Majoros Pál

Készítette: Varga Rebeka

Budapest, 2022

Tartalom

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	5
ÁBRAJEGYZÉK	6
I. BEVEZETÉS	7
II. A CIGÁNYSÁG ÁLTALÁNOS DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI	7
II. 1. Gazdasági tényezők	8
II. 2. Egyéb fontos ténybeli adatok a magyarországi cigányság kapcsán	10
II. 3. A roma népesség sajátosságai	11
II. 4. A cigányság is differenciált	11
II. 5. A romák rövid történelme	12
II. 5. 1. A cigányság eredete és nyelve	12
II. 5. 2. Középkor	12
II. 5. 3. Újkor és a modern világ	13
II. 5. 4. A második világháború és a pártállami korszak	13
II. 6. A romák foglalkozásai	14
II. 6. 1. Romák a munkaerőpiacon	15
II. 7. A cigány kisebbség földrajzi sajátosságai	16
II. 8. A roma népesség munkaerőpiaci sajátosságai	18
II. 9. A romák integrációja támogatásokkal, Európai Unió pályázatokkal	19
II. 9. Roma vállalkozások	20
II. 9. 1. Az iskolázottsággal kapcsolatos összefüggések	21
II. 9. 2. A jövedelemre jellemző sajátosságok	22
II. 9. 3. A roma vállalkozók kapcsolati hálója	23
II. 9. 4. A roma vállalkozói típusok	23
II. 10. Amit a cigányság gazdasági sajátosságairól tudni lehet	27
III. A MEGKÉRDEZETT ROMA VÁLLALKOZÓK	29
III. 1. A választott módszertan	29

III. 2. Az empirikus vizsgálat eredményei	30
III. 2. 1. A megkérdezettek demográfiai adatai	30
III. 2. 2. A vállalkozóvá válás sajátosságai romaként	30
III. 2. 3. A romák munkaerőpiaci diszkriminációja és a hagyományos roma szakmák	31
III. 2. 4. A megkérdezettek vállalkozói csoport-besorolása	32
III. 2. 5. Romákat kiemelten foglalkoztató iparágak	34
III. 2. 6. Esélyegyenlő(tlen)ség	35
III. 2. 7. A gazdasági környezet megítélése	35
ÖSSZEGZÉS	36
IRODALOMJEGYZÉK	38
MELLÉKLETEK	40
Első interjú	40
Második interjú	42
Harmadik interjú	44

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat A 15-39 éves népesség gazdasági aktivitás, nem és nemzetiség szerint, 2011	5
2. táblázat A 40–59 éves népesség gazdasági aktivitás, nem és nemzetiség szerint, 2011	6
3. táblázat Lakóhelyek eloszlása szegregáció szerint (%)	14
4. táblázat A gazdasági aktivitás fő összetevőinek eloszlása régiók szerint (%)	15
5. táblázat Nem szegregált és szegregált romák összehasonlítása (%)	15
6. táblázat Iskolai végzettség	16
7. táblázat Munkajövedelmek átlagos forintértéke a roma vállalkozók között, illetve a roma népességben - nemek és iskolai végzettség szerint (Ft)	17
8. táblázat Munkajövedelmek átlagos forintértékeinek szorzatdifferenciái a roma vállalkozók között, illetve a roma népességben - nemek és iskolai végzettség szerint	18
9. táblázat Az egyes kapcsolati tőkeerővel jellemezhető vállalkozók eloszlása a vállalkozás kora szerint (%)	18
10. táblázat Roma vállalkozói típusok	19
11. táblázat Vállalkozói típusok eloszlása művelt ágazat szerint (%)	21
12. táblázat Vállalkozói típusok eloszlása havi átlagjövedelem és fejlődési index szerint (%)	21
13. táblázat A vállalkozók jogi státusza, művelt ágazatok szerint (%)	22
14. táblázat Átlagos foglalkoztatotti létszám, kategóriánként és jogi formánként (fő)	22

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra A roma népesség száma Magyarországon különböző adatbázisok alapján	7
2. ábra 15-49 éves romák által végzett fizetett munkák 2003-ban	12
3. ábra A roma népesség aránya a járásokban a DE-felmérés (2010-13) alapján	13
4. ábra Roma tanulók becsült aránya megyénként	14

I. BEVEZETÉS

A témaválasztási döntésem meghatározója, hogy jó magam is cigány származású vagyok. Megeshet ebben a dolgozatban, hogy nem a „roma” szót fogom minden alkalommal használni, hanem a „cigány” szót, ezt nyilván nem pejoratív értelemben, hiszen én is az vagyok. Édesapám cigány származású volt, édesanyám pedig magyar, ezért véleményem szerint mind a két oldalt átlátom, különbségeikre és hasonlóságaira jobban rálátok, így szubjektív és objektív véleményemmel igyekszem gazdagítani a szakdolgozatomat. Próbálok nem elmenni a szociológia vonalára, de ez esetben ez elengedhetetlen, hogy tartalmazzon szakdolgozatom néhány elemet belőle. Sajnos a témával nagyon kevesen foglalkoznak, mármint magával a cigányok gazdasági helyzetével. A legtöbbet Babusik Ferenc írt a roma vállalkozókról és gazdasági helyzetükről, ezért sok helyen az ő munkássága fog forrásként szolgálni számomra. Míg a szakdolgozatom első felében könnyebb volt forrást találni, hiszen demográfiai és egyéb hagyományos információkat a cigányságról könnyebb találni, de sajnos specifikusan a roma vállalkozókkal csak Babusik Ferenc tanulmányai foglalkoztak. Dolgozatom első felében szó fog esni a romák népességi adatairól, gazdasági mutatókat sorakoztatok fel velük kapcsolatban, foglalkozásaik, iskolázottságuk vonatkozásában, egy rövid történelmi részt tervezek bemutatni róluk és végül a vállalkozókról lesz szó, kapcsolati hálójukról, iskolázottságukról pénzügyi helyzetükről és ezek összefüggéseiről. A dolgozatom második felében roma vállalkozókat fogok megkérdezni egy kutatás keretei között, interjúban fogom őket kérdezni a szakdolgozatomhoz releváns kérdésekkel. A kutatást félig strukturált interjú formájában fogom készíteni, három roma vállalkozóval. Olyan kérdéseket fogok nekik feltenni, ami a releváns és célratoró. Például: miért döntött a vállalkozóvá válás mellett? A gazdaság mely területen aktívak a véleménye szerint a romák, és miért? Ismer-e más roma vállalkozót? Ha igen, miben tevékenykednek? Legmagasabb iskolai végzettség, előző munkahelyekre fogok még kitérni, illetve, hogy roma vállalkozóként milyen nehézségekbe ütközik. A szakdolgozatomban arra fogok választ keresni, hogy a roma vállalkozók több nehézséggel küzdenek-e, mint a nem roma vállalkozók. Előzetes hipotézisem az, hogy igen, többel. Ez szociológiai kérdés is, a gazdaságtudomány mellett. Próbálok mindkét tudományágot egybevéve egy átfogó választ találni erre a kérdésre.

II. A CIGÁNYSÁG ÁLTALÁNOS DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI

Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2011-ben 315 583 fő vallotta magát romának, ez a legutóbbi népszámlálásból származó adat (KSH, 2011). A roma kisebbség számának nagyságrendjéből láthatjuk, hogy hazánk legnagyobb lélekszámú kisebbségét

alkotják ők. Ugyanakkor már-már közhelyszerű megállapítás az, hogy a magyarországi cigány népesség nagyon sok fontos mutató, vizsgálati szempont alapján eltér a többségi társadalomtól. Dolgozatomban én ezek közül kiemelten a gazdasági szempontokat szeretném vizsgálat tárgyává tenni.

Nagyon fontos megjegyezni, hogy az elérhető legmegbízhatóbb adatforrás a legutóbbi népszámlálásból származik, amelyet több mint egy évtizede, 2011-ben bonyolítottak le, ennek nyomán fontos hangsúlyozni, hogy a következő két adatsor korlátozottan informatív témánk szempontjából, ugyanakkor kiindulási alapként, az általános tendenciák bemutatására alkalmas.

II. 1. Gazdasági tényezők

1. táblázat A 15-39 éves népesség gazdasági aktivitás, nem és nemzetiség szerint, 2011

Gazdasági aktivitás	Férfi						Nő					
	Férfi			Nő			Férfi			Nő		
	magyar	roma (cigány)	német	magyar	roma (cigány)	német	magyar	roma (cigány)	német	magyar	roma (cigány)	német
Foglalkoztatott	61,0	32,0	67,2	48,6	15,9	53,2						
Munkanélküli	9,9	23,3	6,4	8,8	15,8	6,8						
Inaktív kereső	2,7	12,7	1,2	15,9	38,9	11,8						
Eltartott	26,4	32,1	25,3	26,7	29,5	28,2						
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0						

Forrás: Statisztikai Tükör, 2015

Láthatjuk, hogy a 15-39 éves korosztályban szignifikáns eltérés mutatkozik mindkét nem vonatkozásában a foglalkoztatási adatokban. A férfiak körében a foglalkoztatottság magyar átlaga 61%-os, míg a cigányok körében ez az arány a fele, 32%. A nők esetében mintegy háromszoros különbség mutatkozik. Ezzel párhuzamosan a roma népesség körében mért munkanélküliségi ráta nagymértékben meghaladja a magyar átlagot mind a nők, mind a férfiak vonatkozásában. Ennek pedig komoly gazdaságpolitikai relevanciái is vannak. A munkanélküli cigány népesség jövedelmeinek pótlása – annak okán, hogy ők az elsődleges munkaerőpiacon nincsenek jelen – az államháztartási alrendszer kiadásait növeli. Így a nemzetgazdaság, az adófizető állampolgárok és maguk az érintett cigány kisebbség is egyaránt abban érdekeltek, hogy a munkaerőpiacon jelen legyenek. Egyrészt jövedelmet termelnek, másrészt nem szorulnak a központi költségvetés által biztosított forrásokra.

A teljesség igényével vizsgáljuk meg a 40-59 éves korosztály vonatkozó számait:

2. táblázat A 40–59 éves népesség gazdasági aktivitás, nem és nemzetiség szerint, 2011

Gazdasági aktivitás	Gazdasági aktivitás, nem és nemzetiség szerint, 2011 (%)					
	Férfi			Nő		
	magyar	roma (cigány)	német	magyar	roma (cigány)	német
Foglalkoztatott	71,4	33,9	78,5	66,8	24,5	70,2
Munkanélküli	9,7	24,1	6,6	8,0	20,9	6,2
Inaktív kereső	16,2	33,8	12,5	20,7	43,2	17,0
Eltartott	2,7	8,3	2,4	4,5	11,4	6,6
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Statisztikai Tükör, 2015

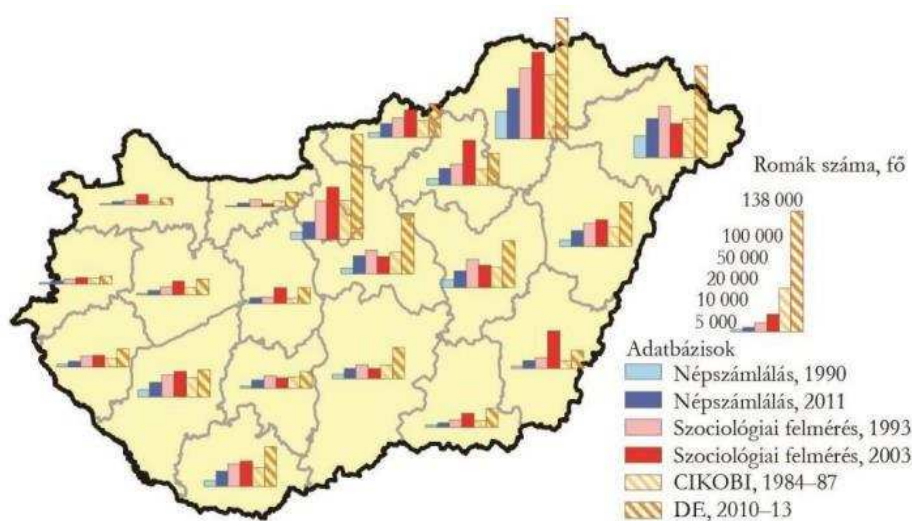
Láthatjuk, hogy az előző szakaszban vizsgált korosztályhoz képest mindössze aránybéli különbségek mutatkoznak az idősebb lakosság esetén, azonban a tendenciák meglehetősen hasonló képet festenek.

Az eddigiekben igyekeztem – bár mindössze két, bár relevánsnak ítélt táblázat adatai alapján – amellet érvelni, hogy a romák gazdasági aktivitásának kutatásának igen jelentős létjogosultsága van. A továbbiakban is legfontosabb gazdasági mutatókat elemzem a magyarországi cigányságra vonatkozóan, mintegy kibontva a gazdasági aktivitás minél több szegmensét. Bemutatva a tényszerű adatokon túlmenően a cigányságot érintő strukturális akadályokat. Ugyanis „*a cigányság szegénységének, munkanélküliségének, alacsony iskolázottságának háttérében alapvető okként súlyos településszerkezeti, illetve azzal összefüggő gazdaságszerkezeti, vagyis strukturális hátrányokat találunk*” (Babusik F., 2007, 3. o.). Töreksem munkám során arra, hogy a tényadatokat megfelelő strukturális magyarázatokkal lássam el. Ugyanis a gazdasági mutatók nagyon gyakran nem mint ok, hanem mint okozat jelentkeznek, és mélyen lévő társadalmi összefüggések bírnak magyarázó erővel az egyes mutatók vizsgálatakor. Szakirodalmi források sora tanúskodik arról, hogy „*a romákkal kapcsolatban megnyilvánuló munkaerő-piaci diszkrimináció alapvetően tényleges: nyílt, előítéleteken és rasszizmuson alapuló jelenség, és nem tartozik az ún. statisztikai diszkrimináció jelenségkörébe. Ezt bizonyítja az a tény, hogy az érintett vezetők zöme valamilyen mértékben cigányellenes, a roma munkaerővel kapcsolatos értékítéleteik meglehetősen homogén módon cigányellenesek – sőt, a cigányokat mélyen lenéző értékvilágról tanúskodnak*” (Babusik, 2008).

II. 2. Egyéb fontos ténybeli adatok a magyarországi cigányság kapcsán

Tehát az olyan általános gazdasági mutatók, mint a munkanélküliségi vagy éppen a foglalkoztatási ráta, a romák munkaerőpiaci részvételének ágazatonkénti vizsgálata, a munkaerőpiacon résztvevő romák foglalkozási, jövedelmi sajátosságainak vizsgálata után szeretnék területileg is általános betekintést nyújtani a cigányságra jellemző sajátosságokba. Az Eurostat 2015-ös adatai alapján az Európai Unió húsz legszegényebb régiója közül négy Magyarországon található: Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld. Ezek hagyományosan azok a régiók, amelyen nagyszámú roma népesség is él.

1. ábra A roma népesség száma Magyarországon különböző adatbázisok alapján

Forrás: Péntes J. és szerzőtársai, 2018

A területi szempont érvényesítése tehát elengedhetetlen a teljes képe megértéséhez. „Magyarország gazdasági térszerkezetéről elmondható, hogy hosszú távon stabil és jelentős mértékű útfüggőséget mutat. (...) az ország külső tőkefüggősége erős, nagyobb gazdasági növekedés azokban a térségekben várható, ahol erőteljesebb a külföldi működő tőke, a fejlett üzleti szolgáltatások és a feldolgozó-ipar jelenléte. A növekedésnek egyre nagyobb korlátja a megfelelően képzett, magas hozzáadott értéket előállító munkaerő súlyosbodó hiánya” (Havasi, 2021).

Az alulról jövő gazdasági megoldások közül kiemelten fontosnak tartom bemutatni az egyre nagyobb népszerűségnek örvendő ún. társadalmi vállalkozásokat is. A társadalmi vállalkozások esetén „az elsődleges célcsoportok a munkaerőpiaci integrációt célzó társadalmi vállalkozások esetében a munkaerőpiacon hátrányos helyzetűek, köztük a nők, a fogyatékkal élők, az etnikai kisebbségek, a bevándorlók stb.” (Primecz és szerzőtársai, 2019).

Összességében tehát arra teszek kísérletet, hogy a magyarországi romák gazdasági helyzetét felmérjem, különös tekintettel a magyar társadalom átlagos mutatóihoz képest eltérő sajátosságokra, legyenek azok jövedelmi, munkaerőpiaci vagy éppen területi jellegűek. Ezekhez – a gazdasági szempontú megközelítéséhez hűen – számszerűsített adatokat veszek alapul. Szeretném kifejezetten vizsgálni a roma népesség területi sajátosságait. A dolgozat első felében felállított diagnózis után megoldási kísérleteket tervezek értékelni. Ehhez egyrészt a korábbi, centralizált, de legalábbis központilag, hatóságilag irányított programokat értékelem (a rendszerváltás óta eltelt időszakra vonatkozóan), majd természetesen a minél komplexebb kép jegyében az alulról jövő kezdeményezéseket, jó gyakorlatokat is vizsgálat tárgyává teszem. Végezetül ajánlásokat kívánok megfogalmazni, hogy kutatásomnak gyakorlati szempontból is legyen relevanciája.

II. 3. A roma népesség sajátosságai

Jelenleg Magyarország népessége 9,75 millió ember. Ebből a 2011-es népszámlálás szerint a lakosság 6,5%-a tartozik valamelyik hivatalosan elismert nemzeti kisebbséghez, azaz 644 524 fő, de ennél a valós számok magasabbak lehetnek. (KSH, 2011. évi népszámlálás) A lakosság 8-10%-a lehet nemzeti és etnikai kisebbség, ennek nagy részét teszik ki a cigányok. A cigányok a Magyarországon elismert 13 nemzetiség és etnikai kisebbség közül az egyik és legnagyobb csoport. Ők az egyetlen etnikai kisebbség Magyarországon. (1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól (Online Jogszabályok Mindenkinék – Magyar Hivatalos Közlönykiadó) A cigányok nemzetiségi jogokkal bírnak. A szociológia úgy definiálja őket, hogy az a cigány, akit környezete (a „nem cigányok”) annak tartanak. (Nagy, 2020).

II. 4. A cigányság is differenciált

A cigányságnak több különböző csoportja van. Vannak a **rumunglók**, ők azok a cigányok, akik a magyar szokások szerint élik az életüket, nagyjából asszimilálódni tudtak és nem beszélik a nyelvet, nem tartják a cigány szokásokat és nem a cigány értékrend szerint élik mindennapjaikat. Közülük vált ki egy kisebb alcsoport a zenész cigányok. Ők értelemszerűen a zenéből élik az életüket. Leginkább hagyományos magyar nótákat játszanak, komoly zenei darabokat. Inkább a férfiak zenélnek, de van, hogy a tehetséges nők is zenészekké válnak. A rumunglóknak is vannak olyan szokásaik van, amiben hasonlóan gondolkodnak az oláh cigányokkal. Néhány szokás és illemszabály még megmaradt náluk is. Vannak **az oláh cigányok**. Ők tartják a cigány szokásokat, értékrendet és illemszabályokat. Magyarország minden részén élnek. Vannak ezen kívül a **beás cigányok**. Ők más nyelvet beszélnek, nem a lovári cigány nyelvet, mint az oláh

cigányok, hanem a beás cigány nyelvet. Ők Délkelet-Európából származnak, jellemzően a beás cigány mellett a román az anyanyelvük. Ha Románia, onnan származnak a **Gábor-cigányok**. Ők szinte csak cigányul beszélnek (lovári) és őket lehet látni nagy szoknyában, kendővel a fejükön. Szubjektív véleményem szerint ők őrzik legjobban a hagyományokat. És végül vannak a **Szintó-cigányok**, akik a szinti nyelvjárást beszélik, leginkább Németországban és Olaszországban vannak többen, de itt is megtalálhatóak országunkban.

II. 5. A romák rövid történelme

A romák történetének rövid bemutatására megítélésem szerint azért van szükség, hogy megérthessük azokat a történeti, szociokulturális alapokon nyugvó különbségeket, traumákat, amelyeket a többségi társadalommal együtt, de kisebbségi létükből fakadóan mégis kizárólag a cigányságra jellemző sajátosságokat hordoznak.

II. 5. 1. A cigányság eredete és nyelve

Valószínűleg a cigányság Ázsiából származnak, azon belül Észak-India, Szíria, Palesztina és Egyiptomhoz kötik őket. Perzsiában betolakodóknak tekintették őket, ezért Örményországba vándoroltak a VII. században. Itt valószínűleg sokáig lehettek letelepedve, vannak örmény jövevény szavai a cigány nyelvnek. A XI. században a törökök megtámadták Örményországot, a cigányság pedig elkezdtek a Balkán felé vándorolni és onnan széledtek szét Európában. (Romanejile.sk – A cigányság eredete és vándorlása)

Az indoeurópai nyelvcsoporthoz tartozik. Két csoportja van a cigányok nyelvéből Magyarországon: a kétnyelvűek (cigány és magyar nyelvet egyaránt beszélők) és az egy nyelvűek (csak a magyart beszélők). A legtöbb jövevényt a görög nyelvből hozták, de szinte az összes országból hoztak magukkal szavakat, ahol huzamosabb ideig megfordultak az Európába vándorlásuk során.

II. 5. 2. Középkor

A 15. században telepedtek le Magyarországra. Sok országban kiutasító határozatokkal elküldték őket, de Magyarországon végül letelepedhettek, hasznát vették a török háború alatt a fémműveléssel kapcsolatos tudásukat. A magyar királyok lehetővé tették a menlevelekkel, hogy szabadon vándorolhassanak és megőrizzék szokásaikat, identitásukat. Sajnálatos módon a török háború után nem volt szükség a fémműveléssel kapcsolatos tudásukra és a legalantasabb munkákat bízták csak rájuk. A 17-18. században bizonyos csoportjai a cigányságnak letelepedtek. Mária Terézia és II. József a 18. században azt vallották, hogy minden ember egyenlő, és alattvalókká kell nevelni a cigányság tagjait, akár csak a többségi társadalmat. Mária

Terézia rendeletben adta ki a „cigány” szó használatának tiltását, csak „új parasztok”-nak és „új magyaroknak” lehetett őket szólítani (nemzetisejogok.hu). A vándorlás megakadályozása és a cigány életvitel lerombolása nem oldotta meg a cigányok és a magyarok közötti ellentéteket.(Kardos Katalin- Zenész cigányok)

II. 5. 3. Újkor és a modern világ

A várt gyorsabb asszimiláció helyett csak még több feszültség alakult ki a két nép között. A 19. századra mégis sikerült beilleszkednie a cigányságnak és sokan eldobták közülük anyanyelvüket, felvették a magyar szokásokat. (Kardos Katalin- Zenész cigányok) A 20. századra alakult ki a cigányság három főbb csoportja, a beás, az oláh cigányok és a rumunglók. Már az I. világháború idején, 1916-ban elkezdődött a cigányok üldözése. A vándor cigányokat testi fenytéssel és szabadságvesztéssel súlytották. 1928-ban ezt a „cigányrazziát” rendeletbe foglalva folytathatta a hatóság és 1938-ra megbízhatatlan népcsoportként lett nyilvántartva a cigányság (cultura.hu, 2019).

A két világháború között az ősi cigány mesterségek háttérbe szorulása és a trianoni határrendezések következtében kialakult volt magyar területekről átvándorolt cigányok miatt egyre nőtt a cigányok munkanélkülisége. A két világháború között 200 ezer főre becsült cigányság letelepedett életmódot folytatott. Hamar lemaradtak a többségi társadalomtól anyagi-szociális és kulturális téren (nemzetisejogok.hu).

II. 5. 4. A második világháború és a pártállami korszak

A háború idején kb. 50 ezer roma deportáltak el Magyarországról és nagyságrendileg ennek a 10%-a halt meg haláltáborban vagy ölték meg. 1939-ben elkezdtek koncentrációs táborokba vinni a cigányokat, az egyik tábor a Soprontól nem messze lévő Lackenbach volt. 1943-tól elkezdtek a cigányokat deportálni kényszermunkára, majd a német megszállástól kezdve (1944, március) körülbelül 30 gettót és munkatábor hoztak létre, ahol embertelen körülmények között voltak munkára kényszerítve. 1944-től deportáltak a magyarországi cigányságot. Az Európa szerte élő 2 millió roma 10-30%-át ölték meg koncentrációs táborokban. A cigány holokauszt neve: Porajmos (cultura.hu, 2019).

A pártállami korszakban a cigányok a földosztásból kimaradtak. A szocialista rendszer úgy próbálta meg orvosolni a cigányok szegénységét és munkanélküliségét, hogy vidéki falvakból ipari centrumok felé kezdték el vonzani a cigányokat és alacsony bérű szezonális munkákat adtak nekik, viszont nem volt ennyi munkanélküli cigány.

II. 5. 5. A puha diktatúra ideje és a rendszerváltás

A romák kaptak lakásvásárláshoz hiteleket az 1960-as évektől. A szocializmus idején, a foglalkoztatottság növekedését a romákkal oldották meg. 1960-ban a romák egyharmada dolgozott, ez a szám 1970-re a triplájára nőtt. Ez társadalmilag is elősegítette a romákat, hiszen asszimilálódni tudtak, de sajnos ez a rendszerváltás után elvesztett munkahelyek miatt visszafejlődött, hiszen szinte az egyetlen erős kapocs, a közös munkahely megszűnt a romák és nem romák között. Az ingázás falvakból és városokból a munkába jutás érdekében plusz költséget jelentett a munkahelyeknek, ráadásul alacsonyán iskolázottak voltak, sokszor betanított és nem szakmunkások voltak, ezért egyértelművé vált, hogy a romáktól fognak megválni előbb. Jelenleg és akkor is jelentős szerepet játszott az előítéletesség a romák alacsony foglalkoztatásában. Amíg volt betölthető munkahely, addig szinte ugyanannyi cigány férfi dolgozott (1971-ben), mint a rendszerváltás után, amikor már fele annyi roma se dolgozott (2003-ban), mint nem roma. A rendszerváltás után csak minden negyedik roma férfinak volt munkahelye. Az 1990-es években borzalmasan csökkent a romák életszínvonala és jövedelme (Policy Solutions, 2012).

II. 6. A romák foglalkozásai

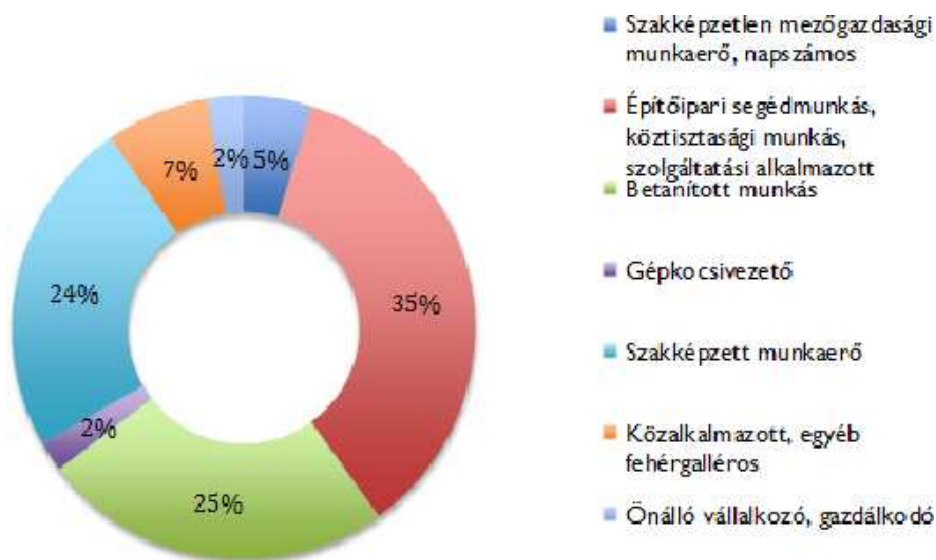
Foglalkoznak famunkával, általában a beás cigányok foglalkozása ez, illetve fémművességgel. A mezőgazdasági munkák is a tevékenységeik közé tartoznak, például a földművelés és állattenyésztés. Sármunkával, azaz vályogvetéssel is nagy számban foglalkoztak régen. Nem csak a kész vályogot értékesítették, de készítettek kenyérsütő és búbos kemencéket is. Manapság is elmondható, hogy a foglalkoztatott cigány férfiak az építőiparban helyezkednek el, tehát ez egyfajta kulturális továbbélésként, beidegződésként van jelen a roma férfiak munkaerő-piaci jelenlétében. A cigányok nagy mesterei a zenélésnek, tehát zenészek is vannak régóta köztük. A zenész cigányok egy része nyáron vályog vetéssel és napszámos munkával kereste meg a napi betevőjét. de a mostani koronavírus-járvány által teremtett időszakra is elmondható tapasztalataim alapján, hogy a vendéglátóhelyek bezárása és a koncertek ideiglenes szünetelése miatt a mostani zenész cigányok is más munkákba fogtak bele, például tömegközlekedő eszközök vezetése, taxizás, építőipari munkás és ételfutár munkákba helyezkedtek el. A rendszerváltást követően a cigányok tömegesen váltak munkanélkülivé, közülük vannak, akik közhasznú munkások lettek. Vannak, akik újrahasznosítható hulladékokat gyűjtenek, például a fémeket. Ezeket a helyi méhtelepen adják le, éppen a mindennapi betevőre elég. (Máté, 2006). Sok roma már régen is kereskedésből élt, állatokkal, nemesfémmel kereskedtek már régen is. (emberijogok.kormany.hu, 2022). Ritkább foglalkozások közé számít a hangszerkészítés és -

javítás, koldulás, jóslás, bányászat, aranymosás, mutaványosság, ápolás, meszelő készítés, uzsora és prostitúció (Máté, 2006).

II. 6. 1. Romák a munkaerőpiacon

A romák 80%-a Európában az átlag szegénységi küszöb alatt él, életkörülményei az átlagnál rosszabbak (Primecz és szerzőtársai, 2019). Ez Magyarországon jóval kevesebb. A romák 60%-a tűrhető vagy jó életkörülmények között él, de kis százaléka átlag felettien jól él. A romákat alacsony iskolázottság és magas munkanélküli arány jellemzi. A romák 45%-a foglalkoztatott csak, ebből 16%-a közmunkás. A nőknél még rosszabbak ezek az arányok. A romák 80,2%-a csak általános iskolai végzettséggel rendelkezik (Kertesi, 2005).

2. ábra 15-49 éves romák által végzett fizetett munkák 2003-ban

Forrás: Policy Solutions, 2012

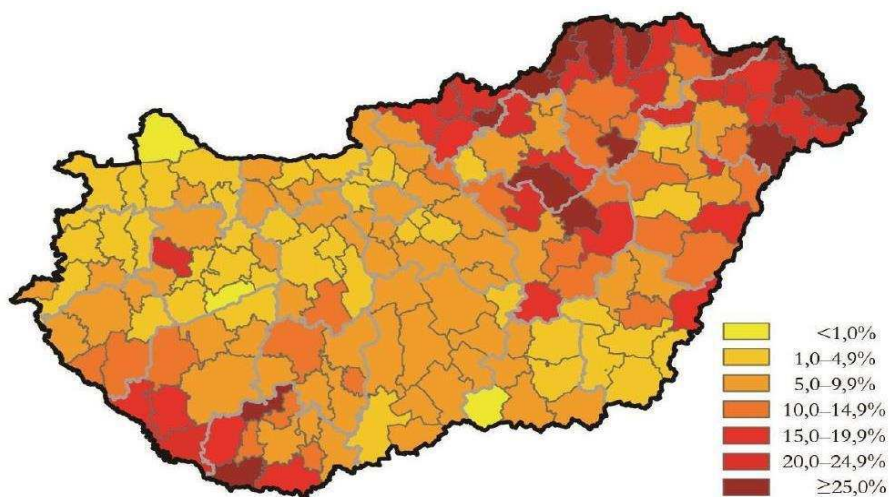
A roma férfiak és nők közül csak a harmada helyezkedett el szakmunkás tudással, 40%-a olyan munkát végzett, ami csak fizikai jelenlétet kívánt meg. 35%-a építőipari segédmunkás (természetesen a férfiak körében ez a mai napig így van), köztisztasági munkás és szolgáltatási alkalmazott volt és betanított munkás (25%), és csak 2%-uk volt önálló vállalkozó, gazdálkodó. Csak a harmaduk helyezkedett el szakmunkás tudással, 40%-a olyan munkát végzett, ami csak fizikai jelenlétet kívánt meg. Általában instabil (nem tartós, nem bejelentett, rövid ideig tartó, idény munka) munkát tudnak vállalni, ezért magas a kilépési rátája, ami 43%. Így az előítélet, hogy nem akarnak dolgozni részben azért van, mert nagyrészt munkakeresőkké válnak. (Kertesi Gábor- Roma foglalkoztatás az ezredfordulón, 2005). Erre itt egy alsószentmártoni példa: „A térség egészét jellemző rossz

munkaerő-piaci helyzet, a munkalehetőségek szűkössége Alsószentmárton lakóit fokozottan érinti. A lakosság alacsony iskolai végzettségén túl, a roma származásúakat sújtó diszkrimináció is erősen befolyásolja, hogy a falu népessége nem az elsődleges munkaerőpiacon helyezkedik el, hanem egyéb megélhetési forrásokat próbál találni. Ha a rendszerváltás utáni időszakot vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy a legjelentősebb jövedelemszerzési lehetőségek – a transzferjövedelmek, közfoglalkoztatás és a napszám mellett akadtak egyéb munkaalkalmak, amelyeket az adott családok vagy családtagok különböző mértékben és sikerrel, a saját alkalmazkodási stratégiájuknak, kapcsolataiknak megfelelően használtak ki” (Vidra, 2013).

II. 7. A cigány kisebbség földrajzi sajátosságai

Magyarországon jelenleg 3200 településből 2000-ben élnek cigányok. A fővárosban körülbelül 80-100 ezer főre becsülik számukat. Vidéken Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megyében élnek a legnagyobb számban (Roma szociológiai tanulmányok, 1997). A cigányság számának és arányának alakulása Magyarországon nő. Míg 1893-ban számuk 65.000 fő volt, 1971-ben ez a szám 310 ezerre növekedett, 1984-87 között 400 ezer fő volt számuk, míg ma már 876 ezer a romák száma a KSH adatai szerint (Pénzes és szerzőtársai, 2018).

3. ábra A roma népesség aránya a járásokban a DE-felmérés (2010-13) alapján

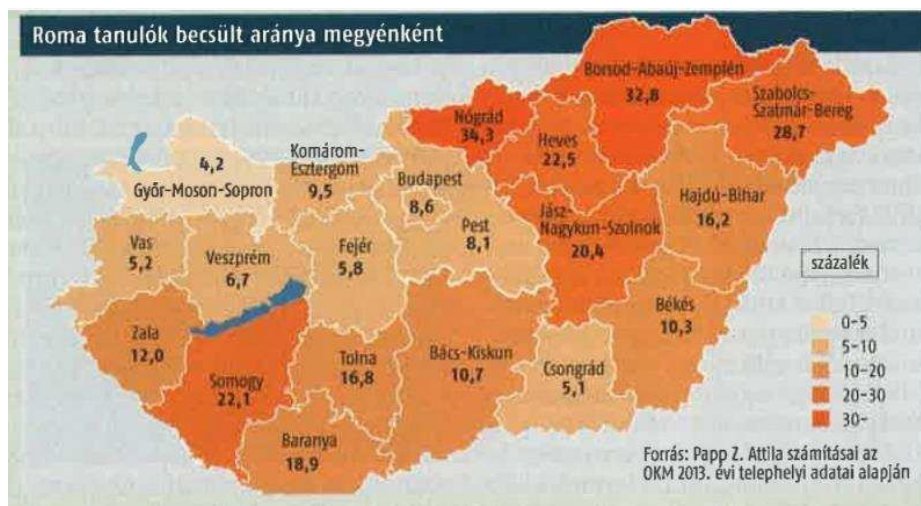

Forrás: Pénzes és szerzőtársai, 2018

A legmagasabb arányban Északkelet-Magyarországon, ezen belül a Bátorterenyi, Ózdi, Putnoki, Edelényi, Encsi, Mezőcsáti, Hevesi, Kunhegyesi, Cigándi, Záhonyi, Vásárosnaményi, Fehérgyarmati, Nyírbátori és Dél-Nyugati Magyarországon a Sellyei és Hegyháti járásokban élnek a romák. A roma népesség 25 vagy a feletti százalékát teszi ki a járás lakosságának. 24,9%

és 1,0% közzé esik a roma népesség a járások népességéhez számított aránya. Kevesebb, mint 1,0% a romák népessége a Balatonfüredi, a Mórahalmi és a Mosonmagyaróvári járásokban (Pénzes és szerzőtársai, 2018).

4. ábra Roma tanulók becsült aránya megyénként

Forrás: HVG, 2015¹

Legmagasabb arányban Nógrád megyében tanulnak cigány diákok, ezt követi Borsod-Abaúj-Zemplén majd Szabolcs-Szatmár-Bereg megye. Legkisebb arányban Csongrád (ma már Csongrád-Csanád) és Győr-Moson-Sopron megyében tanulnak. Ez alapján elmondható, hogy szinte minden harmadik gyerek Nógrád megyében roma származású (HVG, 2013).

A romák nagy része, azaz 47,7%-a él szegregáltan, többségük gettókhöz hasonló körülmények között. Asszimiláltan 47,3%-a él. 4,1%-a él teljesen beleolvadva a társadalomba. (Babusik-Magyarország cigányság-strukturális csapda és kirekesztés, 2007).

3. táblázat Lakóhelyek eloszlása szegregáció szerint (%)

	Alap- eloszlás	Budapest	Megyei jogú város	Város	Község
Csak romák lakta, de nem telep	16,9	18,9	10,4	11,2	19,1
Romák lakta telep, „gettó”	27,8	4,0	32,1	28,4	29,4
Vegyes lakókörnyezet	47,3	50,1	40,5	51,0	46,7
Nem lakik más roma család	4,1	6,6	6,1	7,7	2,8

Forrás: Babusik, 2007

¹ A térkép a 2015. április 2-i HVG nyomtatott kiadásában jelent meg.

Ebben a táblázatban jól látható, hogy romák lakta, de nem telep jellegű lakóhelyek inkább Budapesten lelhetőek fel. A megyei jogú városokban a legmagasabb a szegregáció „gettó” körülmények között. Vegyes lakókörnyezet Budapesten és vidéki városokban a leggyakoribb, és ahol nem lakik más roma család, ilyen is vidéki városokban van a legtöbbször. Alapeloszlás alapján a vegyes lakókörnyezetű lakóhely a legjellemzőbb a romák szegregációja tekintetében.

II. 8. A roma népesség munkaerőpiaci sajátosságai

4. táblázat A gazdasági aktivitás fő összetevőinek eloszlása régiók szerint (%)

	Alap- eloszlás	Közép- Magyar- ország	Dél- Dunán- túl	Közép- Dunán- túl	Nyugat- Dunán- túl	Észak- Magyar- ország	Észak- Alföld	Dél- Alföld
Csak tanul	4,7	7,1	11,7	18,6		2,0	2,0	
Foglalkoz- tatott	25,2	34,7	24,8	28,3	57,6	23,5	20,0	7,3
Munkanélküli	35,9	36,2	32,6	35,4	25,2	37,8	36,6	39,3
Gyes, gyed, segítő	13,4	4,9	5,3	6,2	2,6	17,6	18,3	27,0
Nyugdíjas	5,4	4,8	7,3	5,7	11,6	5,5	3,4	4,5
Rokkant nyugdíjas	15,4	12,3	18,2	5,8	3,0	13,6	19,6	22,0

Forrás: Babusik, 2007

Alapeloszlás alapján a munkanélküliekből vannak legtöbben, vagyis 35,9%-uk az. Ezen belül a legnagyobb számban Dél-Alföldön (39,3%), és a legkisebb számban Nyugat-Dunántúlon (25,1%). Alapeloszlás szerint a romák 25,2%-a foglalkoztatott, legtöbben Nyugat-Dunántúlon (57,6%), legkevesebben Dél-Alföldön (7,3%). A legnagyobb foglalkoztatottsági probléma ezek szerint Dél-Alföldön van, és Nyugat-Dunántúlon élnek meg a legjobban a romák. Ez szerintem Magyarország tagoltságát is mutatja.

5. táblázat Nem szegregált és szegregált romák összehasonlítása (%)

	Nem szegregált	Szegregált	Gettó
Csak tanul	6,1	3,8	2,7
Foglalkoztatott	31,0	24,2	13,9
Munkanélküli	30,8	36,8	44,2
Gyes, gyed, segítő	10,2	16,6	18,5
Nyugdíjas	5,2	5,7	5,3
Rokkant nyugdíjas	16,7	13,0	15,5

Forrás: Babusik, 2007

Láthatjuk, hogy a romák a 2007-es adatok szerint 31%-a volt foglalkoztatott a nem szegregált területeken, 24,2%-a a szegregált területeken és 13,9%-a gettóban. Ebből adódóan

kikövetkeztethető, hogy a gettókban élő romák helyezkednek el a legnehezebben, de ők a legkevesebb számban tanulók is, viszont a munkanélküliség itt a legnagyobb, 44,2%-uk munkanélküli. Mindenesetre a nem szegregált területeken élnek jobban a romák ezen adatok szerint, illetve itt tanulnak a legtöbben.

II. 9. A romák integrációja támogatásokkal, Európai Unió pályázatokkal

Először is vizsgáljuk meg, hogy melyek azok a pályázati kezdeményezések, amelyekre célirányosan a roma kisebbség tagjai jelentkezhetnek.

„A roma nemzetiségi támogatások célja a magyarországi roma nemzetiség önazonossága megőrzésének, nyelvének, hagyományainak, szellemi és tárgyi emlékei ápolásának, továbbá nemzetiségi érdekképviseleti célok megvalósításának támogatása, közművelődési feltételeinek javítása, kulturális és tudományos kezdeményezések támogatása.

A pályázat útján nyújtott támogatások négy kategóriába tartoznak, amelyek 2020. évben a következő elnevezéssel kerülnek kiírásra:

- **ROMA-NEMZ-CISZ-20** Roma nemzetiségi civil szervezetek 2020. évi költségvetési támogatása;
- **ROMA-NEMZ-KUL-20** Roma nemzetiségi kulturális kezdeményezések 2020. évi költségvetési támogatása;
- **ROMA-NEMZ-PED-20** Roma nemzetiségi pedagógus-továbbképzések 2020. évi költségvetési támogatása;
- **ROMA-NEMZ-TAB-20** Nyelvi környezetben megvalósuló roma nemzetiségi, népismereti, művészeti, hagyományőrző és olvasótáborok megvalósításának 2020. évi költségvetési támogatása

2019-ben 853 db roma pályázat összesen 570.000.000 Ft támogatásban részesült” (emet.gov.hu, 2019).

A romák sok támogatást kapnak és pályázatot nyernek meg. Helyi és cigány önkormányzatok által érik el őket. A roma vállalkozók is sokféle pályázatot pályázhatnak meg, igaz nem csak romáknak vannak ezek a pályázatok. Rengeteg roma iskolást is megcéloztak különböző ösztöndíjakkal, ezzel is segítve az továbbtanulás lehetőségét. A kis létszámú roma, akik felső oktatásban tanulnak rengetek támogatás és ösztöndíj programban vehetnek részt. Van olyan ösztöndíj program állja az egyetemi tandíjuk 95%-át, van ami által ingyen, vagy jelentős kedvezményrel élhetnek kollégiumban. A munkanélküli romákat is felkarolja a munkaügyi

központok, sok szakmát tanulhatnak ingyen és van, hogy az állam fizet nekik azért, hogy tanuljanak ezekben a munkaügyi központok által szervezett képzésekben, ahol szakmákat szerezhetnek.

Az Európai Unió is próbál az Európában 6,2 millió fős kisebbségének segíteni az integrációban és asszimilációban. Ezeket különböző alapokból, illetve az Európai Tanács által teszik meg, de a Világbank, az ENSZ és az Európai Bizottsági és Együttműködési Szervezet is segíti a romákat. *„Az általánosságban a társadalmi befogadást célzó – és ezen belül a romák társadalmi befogadását elősegíteni hivatott – intézkedésekre nyújtott uniós pénzügyi támogatás döntő része az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) és az Európai Szociális Alap (ESZA) révén kerül folyósításra”* (www.eca.europa.eu – HU 2014, 2016).

A társadalmi befogadást célzó EU-s támogatásokat javarészt az ESZA adja, és az integrációt elősegítő intézkedéseket pedig az EFRA nyújtja. Az általuk adott támogatásokat éveken át tartó programok keretében kapják meg a tagállamok. (www.eca.europa.eu – HU 2014, 2016)

II. 9. Roma vállalkozások

Ebben a részben csak Babusik Ferenc 2004-es Roma vállalkozások Magyarországon és a 2005-ös Roma vállalkozások, vállalkozó romák tanulmányát tudom felhasználni forrásként, mert nem találtam más olyan átfogó forrás, ami ezzel a témával foglalkozik. Ez is megmutatja, hogy mennyire nem foglalkoznak ezzel a témával.

„A roma vállalkozók fejlődési lehetőségei korántsem egyformák: azok esélye, akiknek alacsony az iskolai végzettsége, szegregált körülmények között vállalkoznak, illetve gyenge a személyes kapcsolatrendszerük – lényegesen rosszabb üzletmenet tapasztalnak, mint a másik véglet. Ugyancsak kisebbek a fejlődési esélyei a mezőgazdasági, vagy több ágazatban működő vállalkozásoknak. Ráadásul e csökkent esélyeket tovább növeli az a tény, hogy a fejlesztési támogatás megszerzéséhez eleve a jobban menő vállalkozásoknak van nagyobb hozzáférésük” (Babusik, 2004).

II. 9. 1. Az iskolázottsággal kapcsolatos összefüggések

6. táblázat Iskolai végzettség

A mintába került vállalkozók, illetve a roma népesség iskolai végzettsége (%)

	Országos	Minta
8 oszt. kevesebb	30,2	3,1
Általános iskola	36,4	46,9
Szaktanácsképző	20,6	35,6
Szakközépiskola, techn., gimnázium	11,4	10,5
Egyetem, főiskola	1,3	4,0

Forrás: Babusik, 2005

Látható, hogy a mintában vett vállalkozók többsége általános iskolát végzett el csak, de ez a roma népességre is vonatkozik. Ez alapján elmondható, hogy a romák többsége (kb. fele) csak általános iskolai végzettséggel bírnak. Bár a roma népesség 30,2 %-a 8 osztállynál kevesebb iskolai végzettséggel rendelkezik, ez a vállalkozókról nem mondható el, többségük a szaktanácsképző iskolát kijárta. Legkisebb arányban egyetemet végzett a roma népesség, de a vállalkozókra ez nem igaz, hiszen 4%-uk lediplomázott.

Meglepő, de a legtöbb roma vállalkozó községekben és városokban van, míg Budapesten és a megyei jogú városokban ez az arány kisebb az adott település típus roma lakosságához képest mérve. A roma vállalkozók 56,3%-a 35-48 év között volt, 29,2%-uk 19-34 év közötti és 14,5%-uk 49-62 év közötti. (Babusik, 2005). A fiatalabb vállalkozókra sokkal nagyobb mértékben jellemző a magasabb iskolai végzettség, ami legalább általános iskolai végzettségre vonatkozik, míg a roma népességben nagyon gyakran előfordul, hogy a 62 év feletti lakosság még 8 osztállyal sem rendelkezik, bár az iskolázottság növekedése a különböző generációk előrehaladtával eleve párhuzamosan halad. (Minél fiatalabb valaki, annál nagyobb valószínűséggel rendelkezik magasabb iskolai végzettséggel felnőtt korára, mint az az azt megelőző évtizedekben volt tapasztalható.)

A romák aktivitását vizsgálva rájövünk arra, hogy inkább a férfiak dolgoznak és tanulnak tovább a romák közül, azaz a férfiak 32,1%-a dolgozik, 7,1%-a tanul, míg a nők 18,4%-a dolgozik és 2,4%-a tanul. A férfiak 38,1%-a, a nők 33,9%-a munkanélküli Magyarországon. A nők 26%-a Gyeseen van.

II. 9. 2. A jövedelemre jellemző sajátosságok

Egy 2005-ös adat szerint, a roma népesség Budapesten nettó 59.522 Ft-ból élt, megyei jogú városokban és városokban 24 és 27 ezer Ft körül kerestek, a községekben körülbelül 22 ezer forintot kerestek. Ebből jól látszik, hogy a legjobban a Budapesten élő romák kerestek, és erősen el van maradva a vidék ettől. Véleményem szerint hiába a tizenhét évvel ezelőtti adatok és azóta nőttek a bérek, de ez az arány mára sem változott meg, csak nominálisan keresnek többet az emberek.

7. táblázat Munkajövedelmek átlagos forintértéke a roma vállalkozók között, illetve a roma népességben - nemek és iskolai végzettség szerint (Ft)

	Roma népesség			Vállalkozói minta		
	átlag	férfi	nő	átlag	férfi	nő
8 oszt. kevesebb	6 237	8 492	4 598	118 364	160 000	60 500
Általános iskola	19 298	22 646	15 354	1260 88	134 210	92 193
Szaktanácsadó- képző	43 585	48 570	34 428	128 100	131 410	116 083
Összes érettségizett	37 164	48 779	27 489	146 056	146 719	140 750
Egyetem, főiskola	77 219	94 448	69 167	108 500	113 333	105 750

Forrás: Babusik, 2005

8. táblázat Munkajövedelmek átlagos forintértékeinek szorzatdifferenciái a roma vállalkozók között, illetve a roma népességben - nemek és iskolai végzettség szerint

	átlagszorzó	Vállalkozó/roma népesség szorzó		Férfi/nő szorzó	
		férfi	nő	roma népességben	vállalko- zóknál
8 oszt. kevesebb	19,0	18,8	13,2	1,8	2,6
Általános iskola	6,5	5,9	6,0	1,5	1,5
Szaktanácsadó- képző	2,9	2,7	3,4	1,4	1,1
Összes érettségizett	3,9	3,0	5,1	1,8	1,0
Egyetem, főiskola	1,4	1,2	1,5	1,4	1,1

Forrás: Babusik, 2005

Jól látható a felső táblázatban, hogy átlagosan a legmagasabb fizetést egy egyetemet/főiskolát végzett férfi kereste meg a romák közül. A vállalkozók közül pedig a 8 osztálynál kevesebb iskolai végzettséggel rendelkező roma férfiak keresték meg. Ezek szerint az a személy is jól megél, ha vállalkozik, akinek semmilyen iskolai végzettsége nincsen. Jól látható, hogy a férfiak és nők közötti fizetéskülönbség igen nagy volt 2005 körül.

A roma vállalkozók nagy része, mielőtt vállalkozásba kezdtek volna, alkalmazásban álló dolgozó emberek voltak. Nagyobb arányban voltak még előtte segítő családtag és munkanélküli.

II. 9. 3. A roma vállalkozók kapcsolati hálója

9. táblázat Az egyes kapcsolati tőkeerővel jellemezhető vállalkozók eloszlása a vállalkozás kora szerint (%)

	Roma népesség átlaga	2 éves vagy fiatalabb	2-4 éves	4-6 éves	6 évesnél régebbi
Kapcsolati vákuum	31,2	25,6	22,8	23,4	19,5
Gyenge háló	17,2	17,1	19,6	22,1	11,7
Közepes háló	24,9	29,3	25,0	24,7	16,9
Erős háló	18,2	23,2	27,2	26,0	46,8
Extra erős háló	8,5	4,9	5,4	3,9	5,2

Forrás: Babusik, 2005

A cigány lakosság kevésbé számíthat a kapcsolati háló segítségére, hiszen a roma vállalkozók nagyjából harmada szubjektív kapcsolati vákuumban él. A roma vállalkozók 25%-a is ide tartozik. 15-17% között van az erős, közepes és gyenge kapcsolati hálóval rendelkezők aránya a roma népességben. Ennek ellenére a vállalkozók 37%-ának a tőkeereje magas, erős kapcsolati hálózattal rendelkezik. A legtöbb jövedelemmel rendelkező roma vállalkozásoknak extra erős kapcsolati tőkeerő rétege van, a kapcsolati vákummal rendelkezőknek van, a legkisebb átlaga a kapcsolati vákummal rendelkezőknek van. Egyenesen arányosan nő azoknak a vállalkozásoknak az átlagjövedeleme, akik erősebb kapcsolati tőke erővel rendelkeznek.

II. 9. 4. A roma vállalkozói típusok

A következőkben a roma vállalkozó típusokat mutatom be.

10. táblázat Roma vállalkozói típusok

Típusnév	Eloszlás %
tradicionális, talajavesztett	9,0
képzett, jól pozicionált	9,8
képzetlen, elszigetelt	16,9
mindennek dacára vesztes	11,0
átlagos	36,7
tradicionális, született vállalkozó	16,6

Forrás: Babusik, 2005

Itt a roma vállalkozó típusokat és azok eloszlását láthatjuk. Az alábbiakban megvizsgálom, mit jelentenek a különböző típusok.

A tradicionális, talajvesztett kategóriába tartozóknak a vállalkozói ismeretei zavartak, vállalkozói potenciálja jó, de kapcsolatokban és tőkében hiányos. Ez a roma vállalkozók 9%-át teszi ki, azaz a legkisebb csoport. Veszteséges vállalkozások. Ennek a csoportnak a környezetéből származik a vállalkozói tudása 80%-a, 10% a képzésből és 10% a gyakorlatból. Tagjainak majdnem fele általános iskolai végzettséggel rendelkezik (43,8%) és csupán 3,1%-a végzett felsőoktatási képzést.

Képzett, jól pozicinált: vállalkozói ismeretei, potenciálja jó, és kapcsolatok és tőke terén is jó. A roma vállalkozók 9,8%-át teszi ki. Ez az egyetlen csoport, ami megfelelő vállalkozói ismeretekkel rendelkezik. Nekik van általában magasabb iskolai végzettségük. Stabil a megélhetésük és jövedelmük. Iskolai képzésből van a legnagyobb tudása (47,1%), gyakorlatból származik 35,3% és környezetéből 17,6%. Tagjainak 40%-a szakmunkás képző vagy középiskolát végzett, ez a legmagasabb arány. 17,1%-a végzett el egyetemet vagy főiskolát. Az adatok alapján nekik sikeresebb általában a vállalkozásuk. Összefügg a gyakorlattal és az elméleti tudással egy vállalkozás sikeressége.

Képzetlen, elszigetelt: vállalkozói ismeretei bőségesek, vállalkozói potenciálja, tőke és kapcsolatok terén hiányos. Ez a roma vállalkozók 16,9%-át teszi ki. Alacsony képzettség jellemző erre a csoportra. Ők is a környezetükből tudnak a legtöbbet a vállalkozásokról, mintegy 56,1%-a tudásuknak származik innen, ezt követi a gyakorlat 29,8%-kal, majd 12,3%-kal a képzésből szerzett tudásuk. 63,8%-a végzett el általános iskolát, itt ez a legmagasabb arány, diplomásokról nincs adat.

Mindennek dacára vesztes: vállalkozói ismeretei éppen megfelelőek, vállalkozói potenciálja megfelelő, kapcsolatok és tőke terén zavaros. A roma vállalkozók 11%-át teszi ki. Szükséges forrásoknak a tulajdonában vannak, de kapcsolati téren hiányt szenvednek. Ennek a csoportnak a tagjai magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint az átlag, mégis veszteséges a vállalkozásuk. Képzésből 43,6%, a környezetükből 33,3% és gyakorlatból 23,1% teszi ki a tudásának. 46, %-uk végzett el szakmunkás képzőt, 41%-uk általános iskolai végzettséggel rendelkezik és 2,6%-uk végzett felsőoktatásban.

Átlagos: vállalkozói ismeretei, potenciálja, tőke és kapcsolatai terén zavaros. A roma vállalkozók 36,7%-a. Környezetéből tud legtöbbet a vállalkozásokról, vagyis 42,3%-a

tudásának onnan származik, gyakorlatból 33,3%-a és a képzésekből 23,6%. 51,1%-a. azaz a csoport tagjainak több, mint fele általános iskolát végzett. 4,6%-a pedig felsőoktatást.

Tradicionalis, született vállalkozó: vállalkozói ismeretei és potenciálja bőséges, kapcsolatok és tőke terén nem romákból hiányos, roma kapcsolatokból bőséges. A roma vállalkozók 16,6%-át teszi ki. Hiányt szenved az önkormányzatok, minisztériumok és hivatalok által kapott támogatásokban. Képzésekben semmilyen tudást nem szerzett ennek a csoportnak a tagjai, viszont a környezetből felszedett tudása nagyon magas, mintegy 98,3%-a a tudásának innen van. Csupán 1,7%-a származik gyakorlatból tudásának. 49%-a szakmunkást képző iskolát, 42,4%-a általános iskolát végzett, és 8,5%-a érettségizett le ennek a csoportnak a mintába került vállalkozók közül.

11. táblázat Vállalkozói típusok eloszlása művelt ágazat szerint (%)

	Több ágazatban	Mezőgazdaság	(Építő)ipar	Kereskedelem	Egyéb (szolgáltatás)
Tradicionalis, talajvesztett	18,8	9,4	21,9	37,5	12,5
Képzett, jól pozicionált	2,9	11,4	22,9	31,4	31,4
Képzetlen, elszigetelt	25,0	6,7	30,0	36,7	1,7
Mindennek dacára vesztes	10,3		48,7	17,9	23,1
Átlagos	10,0	8,5	38,5	28,5	14,6
Tradicionalis, született vállalkozó		3,4	81,4	15,3	

Forrás: Babusik, 2005

A 2005-ös táblázatban a tradicionalis, talajvesztett (37,5%), a képzetlen, elszigetelt vállalkozók (36,7%) és a képzett, jól pozicionált (31,4%) típus leginkább kereskedelemben vállalkozott, illetve az utóbbi egyéb (31,4%) dolgokban is. A mindennek dacára vesztes (48,7%), az átlagos (38,5%) és a tradicionalis, született vállalkozó típus (81,4%) építőiparban utazott. A képzetlen és elszigetelt nem igazán szeret belevágni egyéb szolgáltatásokba (1,7%). Több ágazatban a képzetlen, elszigetelt (25%) típus vág bele. Szerintem manapság egyre több roma vállalkozó építőiparban utazik, hiszen az uniós pályázatokkal 2005 óta rengeteg kapu nyílt meg és munkalehetőség az infrastruktúra terén, vagyis épületek, intézmények építése, felújítása, parkosítás, térkövezés és útépítés.

12. táblázat Vállalkozói típusok eloszlása havi átlagjövedelem és fejlődési index szerint (%)

	Jövedelem (Ft)	Utolsó három év fejlődési indexe
Tradicionális, talajvesztett	73 586	-0,282
Képzett, jól pozicionált	138 029	0,166
Képzetlen, elszigetelt	93 847	-0,194
Mindennek dacára vesztes	118 000	-0,165
Átlagos	112 455	-0,023
Tradicionális, született vállalkozó	220 000	0,412

Forrás: Babusik, 2005

Kiemelném, hogy a képzett, jól pozicionált és a tradicionális, született vállalkozó fejlődési indexe nincs egyedül mínuszban. Az ő jövedelmük több is, mint a többieké. A több jövedelme és a legmagasabb fejlődési indexe a tradicionális, született vállalkozóknak van. A legrosszabban a tradicionális, talajvesztett és a képzetlen, elszigeteltnek megy. Az ő jövedelmük a 100 ezer forintot sem érték el, illetve nagyon rossz a fejlődési indexük (Babusik, 2005).

A roma vállalkozók a 2004-es adatok szerint 70,5%-a egyéni vállalkozó volt, 20,7%-a betéti társaság és a fennmaradó 4% egyéb volt. (Babusik Ferenc- Roma vállalkozók Magyarországon, 2004)

13. táblázat A vállalkozók jogi státusza, művelt ágazatok szerint (%)

	egyéni váll., őstern.	Bt	Kft	egyéb
több ágazatban (tipikus halmazodások)	48,7	46,2	5,1	
mezőgazd. (és halászat)	83,3	12,5		4,2
(építő)ipar	68,9	19,6	7,4	4,1
kereskedelem	84,7	10,2	3,1	2,0
egyéb (szolgáltatás)	56,8	29,5	2,3	11,4

Forrás: Babusik, 2004

A forrásból kiderül, hogy 2004-ben minden ágazatban leginkább egyéni vállalkozók és őstermelők tevékenykedtek, még azok is, akik több ágazatban is vállalkoztak. A legtöbben kereskedelemben tevékenykedtek ekkor az egyéni vállalkozók közül. A betéti társaságok esetében már a több ágazatban szorgoskodó roma vállalkozók voltak többen, míg a legtöbb roma kft. az építőiparban és egyéb iparban volt jelen. Általában saját pénzükből alapítanak vállalkozást, a mintába vett roma vállalkozók 73,7%-a tartozik ide, de nagyobb számban volt, akiket szüleik segítettek elindítani egy vállalkozásban (13,2 %) vagy banki hitelt vettek fel (7,6%).

77,2%-uk 1 millió forint alatti kezdőtőkével rendelkezett, 19,7%-uk 1 és 10 millió forint közötti kezdőtőkével rendelkezett, 2,8%-uk 10 és 50 millió közötti és 0,3 %-uk alapított céget 50 millió forint felett. Láthatjuk, hogy a roma vállalkozók nagy százaléka kevés pénzből alapít egyéni vállalkozást, és csak kevesen szülői háttérrel, hiszen sokan szegény körülmények közül próbál kitörni és a félretett pénzéből vállalkozást alapítani (Babusik, 2004).

14. táblázat Átlagos foglalkoztatotti létszám, kategóriánként és jogi formánként (fő)

	státuszban	összes fogl.	összes nem roma	összes roma
egyéni váll. őstern.	3	8	2	6
Bt	1	18	6	12
Kft	1	16	5	11
egyéb	3	6	1	6

Forrás: Babusik, 2004

Látható, hogy a bt-nél 18-ból 12 ember roma és a Kft is több roma dolgozót vesz fel. A romák közötti kapcsolati hálózat vagy az összetartozás és segíteni akarás érzése vezérli a vállalkozókat, hogy több romát alkalmazzon – véleményem szerint.

II. 10. Amit a cigányság gazdasági sajátosságairól tudni lehet

A dolgozat szakirodalmi forrásokat áttekintő első felének mintegy zárásaként szeretném összefoglalni azokat az információkat, amelyeket a szekunder forrásokra alapozva szereztünk. Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy a cigány kisebbséggel történő foglalkozás – legyen az a roma kisebbség sajátosságainak bármely aspektusa, szükségszerűen rendkívül tág téma. Elegendő csak arra az alapadatra gondolnunk, hogy Magyarországon a legnagyobb kisebbséget a cigányság jelenti, a maga többszázezres létszámával. A cigányság – és bármely más, hasonlóságokat mutató társadalmi csoport – esetében is le kell szűkíteni a vizsgálódás tárgyát. Mivel én jelen dolgozatomban a cigány vállalkozókat érintő, sok esetben a cigány létükből fakadó strukturális tényezőket vizsgálom, törekedtem az ebből a szempontból releváns tudnivalókat összegyűjteni.

Láthattuk először is, hogy a roma és nemroma többség között erőteljes foglalkoztatással kapcsolatos különbségek mutatkoznak. Korlátokkal ugyan, de azt mondhatjuk, hogy a cigányság foglalkoztatási szerkezete nagyban különbözik a többségi társadalométól, elmarad attól, bár azóta kezdenek felzárkózni.

Igyekeztem röviden bemutatni két elágazását a vizsgált témának. Egyrészt azt, hogy a cigány kisebbség belül nagyon is heterogén, különböző csoportok (rumunglók, oláh cigányok vagy épp beások) jelenléte jellemzi azt. Az egyes csoportok különböző mértékben őrizték meg a

hagyományos cigány életformának tartott jegyeket, akár a nyelvüket, akár értékrendjüket nézzük.

Szintén fontosnak tartottam felvillantani, hogy a magyarországi cigányság története markánsan összefügg a többségi társadalom történetével, a magyarországi történelmi események, traumák, változások őket is érintették, ugyanakkor részben kisebbségi létükből, részben a cigányságra jellemző sajátosságokból fakadóan sok esetben hatványozottan voltak kárvallottjai egy-egy történelmi fordulópontnak.

A romák foglalkozásainak bemutatása során arra az összefüggésre jutottam, hogy sok, tradicionálisan inkább romák által végzett tevékenység már kihalófélben van. Ennek az oka, hogy manapság már a szerszámokat, edényeket gyárakban gépek készítik el, és a vályogvetés egy nem szükséges szakma már, hiszen elhanyagolható azoknak a száma, akik vályogból építkeznek még mindig. Egyedül a kereskedés maradt meg (autó, nemesfém, állat, stb).

Természetesen mindez összefügg azzal, hogy a munkaerőpiacon a statisztikai átlag alatti végzettséggel rendelkező cigány kisebbség tagjai nehezebben tudnak elhelyezkedni, mint a magasabb iskolai végzettségű nemcigány társaik. Illetve a földrajzi összefüggések vizsgálata is megkerülhetetlen a kérdés kapcsán, hiszen nagyon gyakran a munkaerő iránti kereslet és a munkaerő kínálata területileg nem esik egybe. A roma kisebbség jelentős része él Kelet-Magyarországon, miközben a magyar munkaerőpiac sajátosságaiból fakadóan a biztos megélhetést garantáló, jobb munkalehetőségek inkább az ország nyugati és középső részén érhetőek el.

Az ún. szegregáció, a roma társadalom kapcsolati hálózatának szűkössége (Babusik egyenesen kapcsolati vákuumról is beszél a roma vállalkozók kapcsán), illetve a korábban említett alacsony átlagos iskolai végzettség mind nehezítő körülményként jelentkezik a cigányság gazdasági érvényesülésekor. Jól látható, hogy mindez a cigányság átlagos bérszínvonalán is érezhető. Ugyanakkor fontos megjegyezni, jelen dolgozat szűkebb értelemben témájára rátérve, hogy a cigány vállalkozók anyagi értelemben mindenképp jobban boldogulnak, mint nemvállalkozó cigány társaik. Természetesen a különböző oksági tényezők között összefüggés is mutatkozik: az erősebb kapcsolati hálóval rendelkező roma vállalkozók nagyobb eséllyel realizálnak magasabb jövedelmet is.

Babusik tipológiáját alapul véve igyekeztem bemutatni a cigány vállalkozói típusokat, amelyek a következők: tradicionális, talajavesztett; képzett, jól pozicionált; képzetlen, elszigetelt; mindennek dacára vesztés; átlagos; tradicionális, született vállalkozó (Babusik, 2005). Azt is láthatjuk, hogy a romák jelentős része dolgozik az (építő)iparban, a kereskedelemben vagy éppen a mezőgazdaságban. Nem meglepő módon a szerző által „tradicionális, született

vállalkozó” jelzővel illetett kategóriába tartozó romák tudtak a legnagyobb átlagjövedelemre szert tenni, míg a „tradicionális, talajavesztett” cigány vállalkozók a legkevesebbre.

III. A MEGKÉRDEZETT ROMA VÁLLALKOZÓK

III. 1. A választott módszertan

A következőkben az általam készített interjúk elemzésére szeretnék vállalkozni. De mindenekelőtt szeretném bemutatni a választott módszertant, érvelve annak létjogosultsága és relevanciája mellett. Az empirikus fejezetek kapcsán felvetődött bennem, hogy inkább kvalitatív vagy inkább kvantitatív módszertant válasszak. Végül úgy döntöttem, hogy a kvalitatív kutatás mellett teszem le a voksom.

A cigánysággal kapcsolatos attitűdöket meglehetősen nagyfokú látencia jellemzi. Mind a cigányság maga, mind a többségi társadalom nehezen nyilvánul meg a téma kapcsán, nem szívesen válaszol, nagyon gyakran inkább magában tartja a kérdéssel kapcsolatos véleményét. Ezért döntöttem úgy, hogy elvetem a kérdőíves módszertant, hiszen valószínűleg nem kapnék valós, őszinte visszajelzéseket. Ezen túlmenően, ahogy dolgozatom korábbi szakaszában említettem is, a kérdéssel viszonylag kevés szakirodalmi forrás foglalkozik, amiből arra következtethetünk, hogy a cigány vállalkozói szféra nem igazán van a tudományos vizsgálatok fókuszában.

A fentiek miatt döntöttem úgy, hogy egy kvalitatív módszert, az interjút választom az empirikus vizsgálathoz. Az interjú ugyanis lehetővé tesz olyan területekbe történő betekintést, ahol a mélyebb összefüggések, az érintettek véleménye, attitűdjei jobban ki tudnak domborodni, mint egy hagyományos kérdőíves vizsgálatnál. Az interjú lehetővé teszi, hogy egy téma kapcsán igazi mélyfúrást végezzünk. *„A kvalitatív interjúk alapján véve olyan beszélgetés, amelyben az interjúkészítő megalapozza a beszélgetés fő irányát, és végigköveti az interjúalany által felvetett konkrét témaköröket. Ideális esetben főként az interjúalany beszél”* (Babbie, 2001). Az interjúkészítés során igyekeztem követni az alábbi sorrendet: *„tematizálás (az interjú céljának és a feltárandó fogalmaknak a tisztázása), tervezés (az ennek teljesítéséhez vezető folyamat megtervezése, beleértve az etikai dimenzió végiggondolását is), interjúzás (az interjúk tényleges elkészítése), leírás (leírt szöveg létrehozása az interjúkból), elemzés (az összegyűjtött anyag jelentésének meghatározása a vizsgálat céljával összefüggésben), verifikálás (az anyag megbízhatóságának és érvényességének ellenőrzése), tudosítás (közölni másokkal, amit megtudtunk)”* (Babbie, 2001). Magam is törekedtem a fenti ajánlott sorrend betartására, nagyban megkönnyítve ezzel az interjúkészítés sikeres teljesítését.

Amit még mindenképp fontosnak tartok elmondani, hogy az interjúk csoportján belül én a félig strukturált interjúk mellett döntöttem, a téma (cigány vállalkozók helyzete Magyarországon) szempontjából ez segített leginkább mederben tartani a beszélgetéseket, ugyanakkor ez biztosított kellő rugalmasságot az esetben, ha a beszélgetés folyása esetenként más irányt vett, mint az előre tervezett kérdéssor mechanikus feldolgozása. *„A félig strukturált interjú (...) tulajdonképpen szakmai jellegű beszélgetésként fogható fel, amelyben a beszélgetés főbb irányai, céljai számunkra előre tisztázottak voltak ugyan, a megkérdezettnek mégis viszonylag nagy szabadsága maradt a beszélgetés menetének meghatározásában: témákat javasolhatott, vagy vethetett el, illetve, az érintett kérdésekben kötetlenül mondhatta el véleményét, építhette fel válaszáat – tehát, szabadon beszélhetett”* (Pálinkó, 2009).

Nézzük tehát, milyen eredményekre jutottam az interjúk során.

III. 2. Az empirikus vizsgálat eredményei

III. 2. 1. A megkérdezettek demográfiai adatai

Az interjúalanyaim demográfiai adatairól szeretnék mindenekelőtt szót ejteni. Két roma származású férfi és egy roma származású nő voltak a megkérdezettek, mindannyian vállalkozóként dolgoznak. Az első számú interjúalanyom egy huszonhárom éves roma hölgy volt, aki Jász-Nagykun-Szolnok megyében, azon belül Kisújszálláson, a szépségiparban tevékenykedik kozmetikusként, konkrétan műszempilla-építéssel foglalkozik, a szépségszalon, ahol dolgozik, bérlemény. A második interjúalanyom egy huszonhat éves roma férfi. Ő Csongrád megyében vállalkozó, mindig máshol vállalnak építőipari munkákat, ezért nem konkretizálta pontosabban a munkavégzése helyét, de alapvetően a dél-alföldi régióba kell őt elhelyeznünk. Ő az építő- és ruhaiparban tevékenykedik. A harmadik interjúalany egy negyvenöt éves roma férfi volt, ő Budapesten vállalkozó és takarítással, építőiparral, illetve webshop üzemeltetéssel foglalkozik. Első megállapításunk tehát az, hogy a három válaszadó közül kettő több vállalkozást is üzemeltet, amelyek ráadásul ágazati besorolásukat tekintve nincsenek is feltétlen összefüggésben egymással.

III. 2. 2. A vállalkozóvá válás sajátosságai romaként

Mind a három alany azért döntött a vállalkozóvá válás mellett, mert a saját maguk urai akartak lenni, nem akartak valaki alkalmazottjai lenni. Az első vállalkozó azt fűzte hozzá, hogy így magának osztja be az idejét, és a második vállalkozó, azt fűzte hozzá, hogy anyagilag jobban megéri. Ezek az érvek egyébként a vállalkozóvá válás általános indítékai közé tartoznak – a rugalmasabb, szabadabb munkavégzés, illetve az anyagi értelemben vett jövedelmezőség.

Vizsgáljuk meg a „*sikeresek érzed magad? Úgy érzed, hogy a gazdasági környezetünk (állami szabályozók, vállalkozói kultúra, adórendszer stb.) elősegíti vagy inkább gátolja az érvényesülést?*” kérdésre adott válaszokat és értékeljük azokat. Háromból kettő vállalkozó (a második és a harmadik alany) nem érzi magát sikeresnek, míg mindössze egyikük igen. Egyébként ez összecseng azzal a KSH-adattal, hogy pl. „*2009-ben gazdasági tevékenységet kezdett 63 110 vállalkozás 38,0%-a működött még 2014-ben is*” (Statisztikai Tükör, 2016). Háromból kettő megkérdezett (első és második) úgy érzi, hogy az állam segíti őket, hiszen vannak pályázatok, amiket megnyertek, és elősegítették a vállalkozásuk sikerét. Egyikük azt is említette, hogy a nyertes pályázatok „*mentőövek*” voltak a vállalkozásuk túlélése érdekében. Ezzel szemben, a második alany szerint az adórendszer megnehezíti a vállalkozók életét. Véleménye szerint a vállalkozásokat sújtó adók, járulékok nagyban megnehezítik a magyar kis- és közepes vállalkozások túlélési esélyeit. Az első alany szerint nincsenek Magyarországon nehézségei a vállalkozóknak, a második szerint a kezdő vállalkozóknak a tőkehiány, a piac keresése és a szakemberek hiánya okoznak problémát, a harmadik szerint a rasszizmus megléte okozza a vállalkozók nehézségeit (megítélésem szerint ő ezt konkrétan a romákkal szembeni rasszizmusra értette). Ebből is látható, hogy a vállalkozói sikeresség szubjektív megítélése szempontjából nem tekinthető homogénnek a roma vállalkozói réteg, hiszen láthatjuk, hogy mind mást gondolnak a kérdés kapcsán.

Az első és harmadik vállalkozó véleménye, hogy a pénzübeli tőke elengedhetetlen egy vállalkozás sikeréhez. Az első és a harmadik továbbá a tudást is hozzátársította, nyilván az első alany kozmetikus és műszempilla építő képzés nélkül nem tudta volna csinálni a vállalkozását, míg a második alanyak nehéz kőműves szakma nélkül az építőiparban tevékenykedni. A második és harmadik vállalkozónak a kapcsolatok is nagyon fontosak a vállalkozásukban, hozzájárultak a sikerükhöz.

Mellesleg, mindhármuk azt nyilatkozta, hogy hozzájárultak a kapcsolataik a vállalkozásaik sikeréhez. A kapcsolati tőke megléte, az azzal társított elérhető lehetséges előnyök egyébként eleve mélyen gyökereznek a magyar társadalom értékrendjében.

III. 2. 3. A romák munkaerőpiaci diszkriminációja és a hagyományos roma szakmák

Egybehangzó válaszokat kaptam arra a kérdésemre, hogy szerintük egyenlő eséllyel indulnak-e roma és nem roma emberek a munkaerő piacon. A válasz egy egyértelmű „nem” volt mindenkitől. Itt tehát megtehetjük a következő megállapításunkat, nevezetesen, hogy a hipotézisünkkel egybecsengő módon a meginterjúvált válaszadók is beszámoltak arról, hogy a romák esélyegyenlőtlenségi kihívásokkal néznek szembe a munkaerőpiacon. Ami külön

érdekesség, hogy a többi kérdésnél eltérő vélemények domborodtak ki, míg ennél a kérdésnél meglehetősen nagy volt a konszenzus a válaszokat illetően.

A második vállalkozó csak az építőiparról tudott beszélni, arról a kérdéskörrel, hogy szerinte szembesülnek-e megkülönböztetéssel a roma vállalkozók, az volt a véleménye, hogy szerinte ma már nem, hiszen a munka minősége a lényeg a megrendelők számára. Az első és harmadik vállalkozó szerint ellenben kifejezetten van ilyen megkülönböztetés, sőt az első elmondta, hogy van, aki azért nem hozzá jár szépülni, mert roma származású az, aki a szépítő kezelést végzi. A vállalkozási tevékenység jellege (hogy az a szolgáltatás-szektorhoz, vagy éppen az iparhoz tartozik-e), ezen keresztül a személyes találkozások gyakorisága tehát nagyban befolyásolja azt, hogy az adott megkérdezett találkozott-e hátrányos megkülönböztetéssel munkája során.

Mindhárom megkérdezett roma vállalkozó szerint a romák az építőipari vállalkozásokban a legsikeresebbek. A második vállalkozó még a kereskedelmet is hozzáfűzte, mint a romák szempontjából sikerágazatot. Ezeken keresztül a korábban bemutatott tradicionális roma szakmák egyfajta tovább élését, átörökítődését figyelhetjük meg. Érdekes tapasztalat volt ugyanakkor az, hogy egyikük szerint sem lehet fellendíteni az ősi roma mesterségeket. Van, aki szerint a roma önkormányzatok miatt („nem jó helyre fektetik a pénzt”) van, aki szerint pedig a modernizáció miatt lehetetlen ez a fajta újjáélesztése, újbóli felkarolása a hagyományos értelemben vett, a dolgozat korábbi szakaszában bemutatott roma mesterségeknek.

Mindhármuk szerint könnyen megállapítható, hogy ki a roma a viselkedéséből, gesztusaiból, beszédéből, szóhasználatából és megjelenéséről. A „*felmenői is meghatározzák, hogy ki cigány és ki nem*” – hangzott az egyik válaszadótól.

III. 2. 4. A megkérdezettek vállalkozói csoport-besorolása

A beszélgetések következő részében a vállalkozásindítás nehézségeiről kérdeztem az alanyokat. Az első vállalkozó szülői támogatással, illetve kétkezi munkából összegyűjtött pénzből sikerült vállalkozását megvalósítani. A másodiknak egy elnyert pályázat segített, és a harmadik is kétkezi munkából gyűjtött pénzből kezdte el vállalkozását.

Mindhárman alkalmazásban álltak a vállalkozásaik elindítás előtt. Az első alany a vendéglátásban és egy gyárban, a második az egyetemi végzettségével helyezkedett el pénzügyi pozícióban, de dolgozott vendéglátásban és építőiparban is segédmunkásként, a harmadik pedig volt futár és egy nonprofit szervezet elnöke.

Mindenki ismert cigány vállalkozókat, átlagosan nyolc és húsz fő közötti számban ismernek más roma vállalkozókat. Mindhárom válaszoló az építőiparból ismer leginkább, de van kapcsolatuk a kereskedelemben és a mezőgazdasági szektorban tevékenykedő roma

vállalkozókkal is. Tanulságos, hogy egyedül az első vállalkozó érezte magát sikeresnek. Ennek az oka valószínűleg, hogy mind a három olyan tényező a birtokában van, amire egy jó vállalkozásnak szüksége van: tőke, kapcsolatok, tudás. Jelen esetben ismerem a hölgyet, és tudomásom szerint igen nagy vendégkörrel rendelkezik, munkáját a szakmabeliek is dicsérik, elismerik. Őt a *képzett, jól pozicionált* vállalkozói csoportba tudnám kategorizálni, mert van vállalkozói ismerete, potenciája, kapcsolati és pénzbeli tőkéje is. Magasabb iskolai végzettsége van, elméleti és gyakorlati tudása is van egyaránt. A szubjektív sikeresség-érzéséből pedig világosan látszik, hogy azokat a tőkejavakat, amelyeket felhalmozott, megfelelően kamatoztatta.

A második vállalkozó nem érzi magát sikeresnek. Volt tőkéje, kapcsolatai, de esetében a szaktudás hiányzik. Hiába vállal el egy – jelen esetben – kőművesmunkát, ha nem ért hozzá. Mindig támaszkodnia kell egy hozzáértő társra a munkában, ami akár „a profit ötven százalékát is elviszi”. Hiába rendelkezik felsőfokú végzettséggel, hiszen az teljesen eltér attól, ami ehhez a szakmához kell. Őt nem tudnám egyik típusba se besorolni, mert kapcsolatai vannak, vállalkozói ismeretei és potenciája van, tőkéje volt, magas iskolai végzettsége van, csak a gyakorlati tudása hiányzik. Nem illik bele egyik – a dolgozat első felében felsorakoztatott, a cigány vállalkozások tipológiája kapcsán bemutatott – csoportba se.

A harmadik vállalkozó sem érzi magát sikeresnek. Pénzbeli tőkével rendelkezik, kapcsolatoknak és államilag elismert, dokumentummal igazolt tudásnak azonban híján van. Itt látható, hogy alapfokú végzettséggel az érvényesülés komoly nehézségekbe ütközik, szükséges hozzá az államilag elismert végzettséggel alátámasztható tudás. Ő a *tradicionális, született vállalkozó* vállalkozói típus közé tartozik, mert vállalkozói ismeretei és potenciája nagy, képzésekben semmilyen tudást nem szerzett, ellenben a felszedett tudása kimagasló. Hiányt szenved az önkormányzati/minisztériumi pályázatokban.

A három vállalkozó esetéből az is kiderül, hogy nem csak az iskolázottság a lényeg (bár nem elhanyagolható), hanem a szakmai háttértudás, a gyakorlat megléte egy adott vállalkozás profiljához. Így érhető el a siker, illetve a sikeresség érzése.

Igaz, hogy háromból kettő vállalkozó vidéken tevékenykedik, de személyes ismeretség köt az összes vállalkozóhoz és kijelenthetem, hogy nagyjából egyforma megélhetési forrásként van jelen életükben a vállalkozásuk. Háromból két vállalkozó foglalkozott webshoppal az elmúlt években. A második vállalkozó ruházati webshopot üzemeltetett. Ez is kezd egyfajta tendenciává válni a roma vállalkozók között (tágabb ismeretségi körben is hallottam már néhány ilyen példát). Ez arra enged következtetni, hogy a roma vállalkozók a gazdaságban, kereskedelemben, iparban zajló trendeket követik és ahhoz alkalmazkodnak.

III. 2. 5. Romákat kiemelten foglalkoztató iparágak

Egyhangúlag adtak választ arra, hogy a legtöbb roma az építőiparban tevékenykedik, illetve kiderült a dolgozatom első felében, hogy a legtöbb roma férfi az építőiparban helyezkedik el. Ehhez hozzáfűzném a második vállalkozó szavait: „*nagy a felvevő piac ebben a szférában és nem feltétlen kell szaktudás*”. Ehhez hozzáfűzném továbbá, hogy ezek sok esetben nem bejelentett, hivatalos „fehér” munkák, ennek okán elég gyakran cserélődnek az emberek, ami egy gyors munka- és pénzszerzési lehetőséget biztosít a romáknak, ugyanakkor a biztonságot és a stabilitást finoman szólva sem garantálja. „*Megéri akár vidékről is eljárni*” nagyobb városokba, esetleg külföldre építkezési munkát vállalni, ez ad egy olyan megélhetést, amiből meg tud élni akár egy egész család, még ha szűkösen is. Igaz, egy egyedülálló férfi könnyebben boldogulhat ebből a fizetésből. Összefüggést látok még abban is, hogy egyre több felnőtt házasodik és él a „CSOK” lehetőségével és a „babaváró” hitelekkel, amik a családos embereket segítő hitelek, akár felújításra, házvásárlásra, vagy csak önrésznek használják egy lakáshitelhez, sok házaspár és család könnyebben jutottak hozzá egy otthonhoz. Ezzel is megnövekedett az építőiparral kapcsolatos munkák száma, mint a kőművesmunkák, festés, szigetelés, hideg- és melegburkolás. Sok, az Európai Unió által finanszírozott pályázatot nyernek országszerte az önkormányzatok is, amiket sokszor infrastrukturális fejlesztésekre kell fordítani, úgymint intézmények építése, vagy meglévő épületek felújítása. Ezek a lehetőségek óriási teret nyitottak meg az építőiparban. Egyre több munka lett és egyre több vállalkozót és ennek folytán munkavállalót bír el ez a szektor.

A roma nők körében egyre több a szépségiparban dolgozó. A teljesség igénye nélkül: műkörömépítő, műszempilla építő, kozmetikus, pedikűrös, fodrász stb. Rengeteg roma nő és férfi (borbély) választja szakmájának a szépségipart, dolgozik benne vagy vállalkozni kezd. Saját ismeretségi körömből a szépségipari munkások nagyságrendileg fele roma. Azt kötelességemnek érzem megjegyezni, hogy ez az ismeretségi kör Budapestre és Hajdú-Bihar megyére terjed ki. Ezeken a régiókon azt tapasztalom, hogy már-már szegény az iskolázatlanság, a munkanélküliség és a bűnözés.

Nagyon sok roma nő dolgozik még takarítónőként. Volt szerencsém néhány hotelben dolgozni, illetve irodaházakban és most az egyik budapesti kaszinóban dolgozom, és a tapasztalatom az, hogy nagyon sok roma takarít szállodákban, irodaházakban, illetve a kaszinóban is látok roma takarítókat. Egy nyolcórás takarítás Budapesten átlagosan kétszázezer forintos megélhetést ad egy embernek, ami jóval meghaladja a nettó minimálbért is. Nem kell hozzá semmilyen iskolázottság, nagy a piaca, sok ember kell, munkaerőigényes.

III. 2. 6. Esélyegyenlő(tlen)ség

Érdekesnek tartom, hogy a három vállalkozó szerint nem egyenlő eséllyel indulnak a romák és a nem romák a munkaerőpiacon. Mivel a vállalkozásuk előtt dolgoztak ők is, ezért feltételezhető, hogy saját bőrükön is tapasztalták ezt, illetve a mindennapi életben és a környezetükben is. Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy vállalkozóvá váljanak, kevesebb megkülönböztetés éri őket. Ezzel némileg ellentétesen, a második megkérdezett vállalkozó egyáltalán nem érzi, hogy az építőiparban lenne megkülönböztetés és ez abból a szempontból is értelmezendő, hogy a legtöbb roma férfi építőiparba dolgozik. Viszont véleményem szerint ez csak egy látszólagos ellentmondás. Egyenes arányosságot látok ugyanis abban, hogy amelyik szektorban több roma dolgozik, ott nagyobb az elfogadás is. Ezt természetesen nem úgy értem, hogy roma a romával ne lenne elfogadó, hanem a nem roma munkások is elfogadóbbak a romákkal szemben, és a nem roma vállalkozók is alkalmaznak nagyon nagy számban roma férfiakat. A harmadik vállalkozó azt válaszolta – az első válaszadóval szöges ellentétben –, hogy a vállalkozások legnagyobb problémája a rasszizmus. Valószínűleg ő vállalkozóként is több megkülönböztetés érte, bár elmondása szerint „*félig roma származású és félig fehér bőrű*”. Előfordult, hogy nem konkrétan felé irányuló volt a rasszizmus, hanem a rokonai, környezete kapott sok megkülönböztetést, esetleg az üzleti életben hallott vissza sok rossz véleményt a romákról stb. Ahogyan fogalmaz: „*elég, ha valaki nem titkolja a származását, hiába nem látszik rajta etnikai származása, már másként állnak hozzá*”. Ezért merem állítani, hogy sokszor nem a kinézet, a megjelenés dönti el, hogy valaki cigánynak számít, hanem az, hogy ő saját maga minek érzi magát, illetve a felmenői, hagyományai. Ezt láthatjuk a harmadik válaszadó esetében is például.

III. 2. 7. A gazdasági környezet megítélése

Egészen eltérőek a gazdasági környezetről alkotott vélemény a három vállalkozó között. Az első úgy, érzi semmilyen gátló tényező nincs, sőt élt pályázatok nyújtotta lehetőségekkel is. A második szintén élt pályázattal, ezzel tudta elindítani vállalkozását, szerinte ugyanakkor az adózás nagyon nem előnyös a vállalkozók, pláne a kezdő vállalkozók számára, míg a harmadik egy határozott „*nem segítenek*” -kel nyugtázta a kérdést. Érdekes számomra, hogy az egy azonos generációba tartozó huszonhárom és huszonhat éves első és második válaszadó ismeri az állami támogatásokat, pályázatokat, ezekkel tudtak élni, míg a negyvenöt éves harmadik vállalkozó nem élt ilyennel. Láthatjuk, hogy a tisztán piaci érvényesülés nem járható vállalkozói stratégia a megkérdezettek körében, hanem megítélésük szerint szükség volt külső források bevonására vállalkozásuk elindítása érdekében.

Beszámoltak arról, hogy sok pályázat szájról szájra terjedő hír a vállalkozók között, ami azt jelenti, hogyha értesült erről egy vállalkozó, valószínűleg jó a kapcsolati tőkéje és van vállalkozói vénája, hiszen kihasználja az ilyen lehetőségeket. Itt hozzáfűzném, hogy az első vállalkozó egy kisvárosban él, a második pedig egy faluban, de leginkább kisvárosokban tevékenykedik Csongrád megyében. Ezek szerint sokkal jobban kiépülnek a kapcsolatok kisebb településeken egy vállalkozó számára. A Budapesten tevékenykedő harmadik vállalkozónak is van ugyanennyi, sőt, több kapcsolata, de elmondása szerint „*nincs ilyen összetartás közöttük*”, mint a vidéken élő vállalkozók közt, és most ez esetben nyugodtan vonatkoztassunk el a roma - nem roma kérdéstől, és eljuthatunk a magyar társadalom megannyi törésvonala, sokszor bizalmatlan, diszfunkcionális jegyeket hordozó működéséig.

ÖSSZEGZÉS

Szakedolgozatom során több következtetésre jutottam a romákkal, azon belül is kutatási kérdésem, a roma vállalkozók helyzetével kapcsolatban. A szociológiai és társadalmi kérdésektől eltekintve arra, hogy a romák iskolázottsága nagymértékben összefügg azzal, hogy gazdaságilag-egzisztenciálisan milyen helyzetben vannak. Bár vannak kivételek, például az építőipari munkások esetében, de egy vállalkozót tekintve gyakorlati és elméleti tudás nélkül nem lehet egy vállalkozást sikeresen vezetni. Láthattuk, hogy mennyi különböző ősi roma mesterség van. Napjainkra ezek a mesterségek már idejemúltak, az automatizáció, a digitalizáció technológiai vívmányai helyettesítik a roma emberek munkáját. A régi szakmák továbbélése kapcsán összefüggést látok a vályogvetés és a mostani építőipar között. A korábbi évszázadokban a romák vályogvetéssel is keresték a kenyerüket, akkoriban vályogból építették a házakat és ők készítették el a vályogot. Manapság a legtöbb segédmunkásról elmondható, hogy roma férfi, de sok építőiparhoz kapcsolódó szakmával rendelkező roma munkás látható egy építkezésen is. Sok roma vállalkozó él pályázatokkal, amik adott esetben tőkét vagy plusz finanszírozási forrást jelentenek a vállalkozások fejlesztése szempontjából. Két interjúalanyom is élt ezekkel a lehetőségekkel. Megítélésem szerint a romáknak alapvetően jó üzleti érzékük van, csak nem tudják hogyan kiaknázni ezeket a környezetükből felszedett normák és felfogás miatt, vagy csak szimplán nem tudnak tovább tanulni. Hogy csak egy példát említsek a megannyi közül: sokan találkoztunk már Budapest forgalmasabb helyein könyvjelzőket áruló romákkal. Ezek a romák nem primitív meggyőzési stratégiával, hanem összetett, felépített, választékos beszéddel adják el ezeket a könyvjelzőket. Tagadhatatlan, van érzékük ahhoz, hogy eladjanak dolgokat. Ha ezek a romák megkapták volna a normális iskolázottságot, lehetőséget, hogy tanuljanak és egy olyan környezetbe nőttek volna fel, ahol a munka és az iskolázottság

értéket jelent, lehetséges, hogy egy multinacionális cég sales menedzserei is lehettek volna. Elengedhetetlen a romák iskolázása, tanultsága ahhoz, hogy kiaknázzák a bennük lévő potenciált. Meggyőződésem, hogy a – manapság munkaerőhiánnyal küszködő – magyar gazdaság eddig nem megfelelően bevont, mintegy szunnyadó társadalmi csoportjaiként fontos tartalékot jelentenek a munkaerőpiac egyensúlyi állapotának megteremtésében. A leszakadó magyar régiókban ez nagyon nehéz kérdés. Láthattuk, hogy Északkelet-Magyarországon élnek a legtöbben romák. Elmondható, hogy ott van a legtöbb szegény roma család is, ahol alacsony az iskolázottság, kevés a foglalkoztatott. Tagadhatatlanul és magától értetődő módon összefügg a két dolog: iskolázottság szintje és a foglalkoztatottság.

A roma vállalkozók nagy része preferálja a roma alkalmazottakat, nagy az együttérzés egymás között, illetve jobban ismerik egymás természetét, habitusát, könnyebben kezelnek egy munkahelyi konfliktushelyzetet, hiszen itt nem nyilvánul meg az előítélet és a rasszizmus egymás iránt. Megoldásként, szubjektív javaslatként hoznám be azt, ha alapítanánk mintegy kísérleti jelleggel egy-két nagyobb roma vállalkozást ezekben a szegényebb régiókban, ahol csak romákat alkalmaznak. Erre már létező példa is mutatkozik: Hajdú-Bihar megyében van egy apró, nagy többségében romák lakta falu, Told. Ez a falu tíz éve borzalmasan szegény volt és alacsony volt az iskolázottság. L. Ritók Nóra, az Igazgyöngy alapítvány tulajdonosa felkarolta ezt a falut. Megtanította őket a tanulás szeretetére, megmutatta, hogy ki lehet törni ebből a szegénységből. Mára szinte mindenki foglalkoztatott a faluból. Ha közmunkaprogramba, ha a szürke-, esetleg a feketegazdaság részeként, ha elmennek másik városba is, de foglalkoztatottak. A gyerekek nem buknak az iskolában, elvégzik azt, sokan leérettségiztek, szakmát szereztek az elmúlt tíz évben. Segítséggel, támogatással, nonprofit szervezetek bevonásán keresztül célzott kormányzati intézkedésekkel meg lehetne oldani ezt a helyzetet, hiszen jó gyakorlatokkal rendelkezünk.

Több roma vállalkozóra és több nonprofit szervezetre lenne szüksége a magyarországi cigányságnak. Összességében ezt, az alulról szerveződést, az érintettek minél nagyobb mértékű bevonását látom megoldásnak a magyarországi romák gazdasági helyzetének javítására, és ilyen módon a társadalmi mobilitás elősegítésére.

IRODALOMJEGYZÉK

Babbie, Earl (2001): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Balassi Kiadó, Budapest

Babusik Ferenc (2004): Roma vállalkozások Magyarországon. Delphoi Consulting, Budapest.

Babusik Ferenc (2005): Roma vállalkozások, vállalkozó romák. Esély, 2005/5. szám, p. 79-112.

Babusik Ferenc (2007): Magyarországi cigányság – strukturális csapda és kirekesztés. Esély, 2007/1. szám, p. 3-23.

Babusik Ferenc (2008): A romák foglalkoztatási diszkriminációja a munkaerőpiacon. Esély, 2008/2. szám p. 47-70.

Cultura.hu (2019): Porajmos – a meggyilkolt romák emlékére. Forrás: <https://cultura.hu/aktualis/porajmos-a-meggyilkolt-romak-emlekere/>. Letöltve: 2022. 04. 23.

Emberi Erőforrások Támogatáskezelő (2019): Roma nemzetiségi támogatások program. Forrás: <https://emet.gov.hu/roma-nemzetisegi-tamogatasok/>. Letöltve: 2022. 04. 24.

Emberijogok.kormany.hu (2022): Magyarországi romák. Forrás: <https://emberijogok.kormany.hu/magyarorszagi-romak>. Letöltve: 2022. 04. 22.

Európai Számvevőszék (2016): Különjelentés. Forrás: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR16_14/SR_ROMA_HU.pdf. Letöltve: 2022.04.24.

Havasi Virág (2021): Esélyeik ellenére sikeres vállalkozások az abaúji térségben. Multidiszciplináris tudományok, 2021/11, p. 450-459.

Kardos Katalin (2012): Zenész cigányok? Archaikus cigány zenétől a népies magyar zenéig. Forrás: https://www.parlando.hu/2013/2013-4/2013-4-08-Kardos.htm#_ftn1. Letöltve: 2022. 04. 19.

Kertesi Gábor (2005): Roma foglalkoztatás az ezredfordulón (a rendszerváltás maradandó sokkja). Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest. Forrás: <https://mek.oszk.hu/03700/03707/03707.pdf>. Letöltve: 2022. 03. 28.

Központi Statisztikai Hivatal (2011): Népszámlálás (4. Demográfiai adatok). Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_04_2011.pdf. Letöltve: 2022.04.27.

Máté Mihály (2006): Cigány foglalkozások, cigány mesterségek. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet, Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs.

Nagy Pál (2020): Parasztok, cigányok, proletárok. Az alsó kaszt és a cigány etnicitás történeti értelmezéséhez (19-20. század). Aetas, 35 (1). pp. 166-184.

Nemzetisegijogok.hu: Cigányok, romák fejezet. Forrás: <https://nemzetisegijogok.hu/documents/2657648/2735935/Rom%C3%A1k/23e6a7db-f404-c9d1-b8af-48993a9f5b36>. Letöltve: 2022. 04. 03.

Romanejile.sk: A cigányság eredete és vándorlása Forrás: <http://www.romanejile.sk/hu/tortenelem/a-ciganysag-torteneleme/a-ciganysag-eredete-es-vandorlása>

Pálinkó Éva (2009): Fiatal kutatók életútja és szakmai identitása. Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Tudományok Doktori Iskola, Budapest

Pénzes János – Tátrai Patrik – Pásztor István Zoltán (2018): A roma népesség területi megoszlásának változása az elmúlt évtizedekben. Területi statisztika, 58/1, p. 3-26.

Policy Solutions (2012): A romák helyzete Magyarországon. Forrás: https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/28/a_romak_helyzete_magyarorszagon.pdf. Letöltve: 2022. 04. 02.

Primecz Henriett – Kiss Julianna – Toarniczky Andrea (2019): Diverzitáskategóriák és társadalmi vállalkozások: Nemzetközi kitekintés. Vezetéstudomány, 2019/10, p. 61-73.

Statisztikai Tükör (2016): Vállalkozások demográfiája, 2014. Forrás: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/valldemog/valldemog14.pdf>. Letöltve: 2022. 04. 30.

Statisztikai Tükör (2015): A hazai nemzetiségek demográfiai jellemzői. Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nemzetiseg_demografia.pdf. Letöltve: 2022. 03. 28.

Teleki Erika: A cigány holokauszt. Forrás:
http://www.titzala.hu/letolt/Teleki%20Erika_A%20cigany_holokauszt.pdf. Letöltve: 2022. 04.
02.

Vidra Zsuzsanna (2013): A szakképzetlen bér munka szerepe falusi romák megélhetési stratégiáiban. In Kovács K. – Váradi M. M. (szerk.) Hátrányban vidéken. Argumentum Kiadó, Budapest, p. 57–74.

MELLÉKLETEK

Az alábbiakban az interjúk során készített jegyzetek gépelt változatát fogom feltüntetni.

Első interjú

1. Korod?

23 éves vagyok.

2. Nemed?

Nő.

3. Hol van vállalkozásod?

Jász-Nagykun-Szolnok megye, Kisújszállás.

4. Te miért döntöttél a vállalkozóvá válás mellett?

A saját magam ura vagyok, nem vagyok beosztottja senkinek és magamnak osztom be az időm.

5. Milyen területen tevékenykedsz? Mivel foglalkozol?

Szépségipar, kozmetikus vagyok és műszempilla építéssel.

6. Sikeresnek érzed magad? Úgy érzed, hogy a gazdasági környezetünk (állami szabályozók, vállalkozói kultúra, adórendszer, stb.) elősegíti vagy inkább gátolja az érvényesülést?

Igen, sikeresnek. Azt érzem elősegíti, volt olyan pályázat, amivel éltem.

7. Milyen nehézségei vannak a vállalkozásoknak Magyarországon?

Én úgy gondolom semmi.

8. Mi kell a sikerhez elsősorban: pénzbeli tőke, tudás vagy kapcsolati rendszer?

Pénzbeli tőke, hiszen ha nincs pénzed lehetsz te nagyon ügyes is, de nem tudsz elindulni pl. a szépségiparba. De alapvetően mind három nagyon szükséges.

9. Szerinted vannak kifejezetten olyan nehézségek, amelyekkel csak a cigány vállalkozók szembesülnek vagy őket jobban érintik?

Igen, a rasszizmus. Vannak olyan emberek, akik azért nem hozzám jelentkeznek be, mert tudják, hogy roma vagyok.

10. Szerinted ma egy cigány ugyanolyan esélyekkel indul a munkaerőpiacon, mint egy nem cigány társa?

Nem, a rasszizmus miatt. Meglátják a bőrszíned és már máshogy állnak hozzád.

11. A gazdaság melyik területein aktívak a romák, és szerinted miért?

Az építőiparban szerintem. Nem tudom az okát.

12. Szerinted van jövője a hagyományos cigány szakmáknak? Ha igen, hogyan képzeld el? Ha nincs, szerinted meg lehet őrizni ezekből valamit?

Szerintem semmi jövője nincs és nem hiszem, hogy meglehetne ebből bármit őrizni.

13. Szerinted ki számít cigánynak? Ki dönti el, hogy valaki cigány-e?

Viselkedése, beszéde -ezekből fel lehet ismerni, illetve, ha a szülei vagy valamelyik szülője cigány, akkor ő is.

14. Hozzájárultak kapcsolatok a vállalkozásod sikeréhez?

Igen, kapcsolatok által találtam rá az üzlethelyiségre is, amiben dolgozom, a vendégköröm is hasonlóan alakult ki, ajánlásokkal.

15. Milyen tőkéből sikerült a vállalkozást elindítani?

A munkából gyűjtött pénzből és szülői segítségből.

16. Milyen a legmagasabb iskolai végzettséged?

Érettségi, és egy kozmetikus OKJ-s szakma.

17. Dolgoztál előtte mást? És mit?

Igen, vendéglátásban és gyárban.

18. Ismersz más roma vállalkozót? Kb. mennyit?

Igen ismerek. Kb. 20-at.

19. Ha igen ők miben vállalkoznak?

Építőipar, szépségipar, vendéglátás, mezőgazdaság.

Második interjú

1. Korod?

26 éves vagyok.

2. Nemed?

Férfi

3. Hol van vállalkozásod?

Csongrád megye.

4. Te miért döntöttél a vállalkozóvá válás mellett?

Szabadságra vágytam és hosszútávon anyagilag jobban megéri.

5. Milyen területen tevékenykedsz? Mivel foglalkozol?

Ruha - és építőiparban.

6. Sikeresnek érzed magad? Úgy érzed, hogy a gazdasági környezetünk (állami szabályozók, vállalkozói kultúra, adórendszer, stb.) elősegíti vagy inkább gátolja az érvényesülést?

Még nem érzem magam sikeresnek. Egy bizonyos fokig az adórendszer hátráltatja a vállalkozók dolgát, de volt állami pályázat, amivel éltem.

7. Milyen nehézségei vannak a vállalkozásoknak Magyarországon?

Kezdő vállalkozóknak tőke hiány, sok esetben a piackeresés, munkaerőhiány -leginkább a szakemberek hiánya.

8. Mi kell a sikerhez elsősorban: pénzbeli tőke, tudás vagy kapcsolati rendszer?

Mindhármat mondanám, de ha ki kell emeljek az a tudás és a kapcsolati rendszer.

9. Szerinted vannak kifejezetten olyan nehézségek, amelyekkel csak a cigány vállalkozók szembesülnek vagy őket jobban érintik?

Én kimondottan csak az építőiparról tudok beszélni, ott ma már nincsen.

10. Szerinted ma egy cigány ugyanolyan esélyekkel indul a munkaerőpiacon, mint egy nem cigány társa?

Nem.

11. A gazdaság melyik területein aktívak a romák, és szerinted miért?

Építőipar, kereskedelem. Ennek az oka talán, hogy az építőiparba nagy a felvevő képesség, szaktudás nélkül is ellehet benne helyezkedni. A kereskedelemben, pedig mert van hozzá „vénájuk”

12. Szerinted van jövője a hagyományos cigány szakmáknak? Ha igen, hogyan képzeld el? Ha nincs, szerinted meg lehet őrizni ezekből valamit?

Nincs jövője, mert a hagyományos cigány szakmákat már gépiesítették.

13. Szerinted ki számít cigánynak? Ki dönti el, hogy valaki cigány-e?

Felmenői döntenek el.

14. Hozzájárultak kapcsolatok a vállalkozásod sikeréhez?

Igen.

15. Milyen tőkéből sikerült a vállalkozást elindítani?

Pályázattal.

16. Milyen a legmagasabb iskolai végzettséged?

Diploma.

17. Dolgoztál előtte mást? És mit?

Igen az egyetemen végzett szakmámmal voltam egy pénzügyes, vendéglátás, építőipar.

18. Ismersz más roma vállalkozót? Kb. mennyit?

Igen, 8-10 főt.

19. Ha igen ők miben vállalkoznak?

Építőipar, kereskedelem.

Harmadik interjú

1. Korod?

45 év.

2. Nemed?

Férfi.

3. Hol van vállalkozásod?

Budapesten.

4. Te miért döntöttél a vállalkozóvá válás mellett?

Nem akartam senki alkalmazottja lenni.

5. Milyen területen tevékenykedsz? Mivel foglalkozol?

Takarítás, építőipar, webshop üzemeltetés.

6. Sikeresnek érzed magad? Úgy érzed, hogy a gazdasági környezetünk (állami szabályozók, vállalkozói kultúra, adórendszer, stb.) elősegíti vagy inkább gátolja az érvényesülést?

Nem és nem.

7. Milyen nehézségei vannak a vállalkozásoknak Magyarországon?

Rasszizmus.

8. Mi kell a sikerhez elsősorban: pénzbeli tőke, tudás vagy kapcsolati rendszer?

Tőke és kapcsolatrendszer.

9. Szerinted vannak kifejezetten olyan nehézségek, amelyekkel csak a cigány vállalkozók szembesülnek vagy őket jobban érintik?

Igen.

10. Szerinted ma egy cigány ugyanolyan esélyekkel indul a munkaerőpiacon, mint egy nem cigány társa?

Nem.

11. A gazdaság melyik területein aktívak a romák, és szerinted miért?

Építőipar.

12. Szerinted van jövője a hagyományos cigány szakmáknak? Ha igen, hogyan képzeled el? Ha nincs, szerinted meg lehet őrizni ezekből valamit?

Nincs, mert ellehetetleníti a cigány önkormányzat, hogy újra élesszék, pl. a kosárfonást és a vályogvetést.

13. Szerinted ki számít cigánynak? Ki dönti el, hogy valaki cigány-e?

A habitusa, a járása, viselkedése, beszéde.

14. Hozzájárultak kapcsolatok a vállalkozásod sikeréhez?

Igen.

15. Milyen tőkéből sikerült a vállalkozást elindítani?

Saját tőke, megdolgozott pénzből.

16. Milyen a legmagasabb iskolai végzettséged?

8 általános.

17. Dolgoztál előtte mást? És mit?

Igen, fuvarozás, nonprofit szervezet elnöke voltam.

18. Ismersz más roma vállalkozót? Kb. mennyit?

Igen, kb. 8 főt.

19. Ha igen ők miben vállalkoznak?

Építőipar.

NYILATKOZAT

Alulírott VARGA ZEBEKA büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom, hogy a szakdolgozatomban foglalt tények és adatok a valóságnak megfelelnek, és az abban leírtak a saját, önálló munkám eredményei.

A szakdolgozatban felhasznált adatokat a szerzői jogvédelem figyelembevételével alkalmaztam.

Ezen szakdolgozat semmilyen része nem került felhasználásra korábban oktatási intézmény más képzésén diplomaszerzés során.

Tudomásul veszem, hogy a szakdolgozatomat az intézmény plágiumellenőrzésnek veti alá.

Budapest, 2022 év május hónap 6 nap

.....
hallgató aláírása